

BABA JAGA – HÄXAN UTAN EGENSKAPER

- En studie i Dubravka Ugrešićs
Baba Jaga je snijela jaje

Författare: Mekto Ganić
Handledare: Bo G. Jansson
Examinator: Sven Hansell

HÖGSKOLAN
DALARNA

UPPSATS

Högskolan Dalarna
Litteraturvetenskap

Uppsats, 15 hp

Grundnivå 2

HT 2010

Abstract

Jag har i den här uppsatsen analyserat *Baba Jaga je snijela jajes* (2008) hybridlika struktur genom att göra en postmodernistisk analys. Under uppsatsens gång har jag läst och tolkat vad olika teoretiker har skrivit om postmoderna begrepp; såsom hybriditetsbegreppet, det ontologiska tvivlet samt även med att definiera myten och fiktionen. Jag har genom citat och analys gjort en personlig tolkning och skildrat detta i analysen. I min uppsats har jag visat att romanen har en hybridliknande struktur genom häxan Baba Jaga som saknar egenskaper och genom myten som saknar kärna. Jag har även visat detta genom den lekfulla berättarstrukturen och genreblandningen. Detta tydliggörs framförallt genom karaktärerna i romanen som alla saknar identiteskärnor samt genom att författaren hävdar att alla kvinnor kan vara potentiella Baba Jagor.

Nyckelord: postmodernism, hybriditet, det ontologiska tvivlet, myt, häxa, fiktion, Baba Jaga, Dubravka Ugrešić

Innehållsförteckning

Inledning	sid 4
Syfte och Frågeställning/Problemformulering	sid 4
Metod	sid 4 - 5
Avgränsning	sid 5
Tidigare forskning	
Om Dubravka Ugresic och Bakgrunden till texten	sid 5 - 6
Myten om Baba Jaga och häxor	sid 6 - 8
Myten, fiktionen och lögnen	sid 9 - 10
Postmodernismen	sid 10 - 13
Hybriditetsbegreppet	sid 13 - 15
Om metafiktion, intertextualitet och faktion	sid 15 - 16
Det bottenlösa, det ontologiska tvivlet	sid 16 - 17
Berättarstrukturen	sid 17
Resumé av texten	sid 17 - 20
Analys och diskussion	
Receptionen av romanen	sid 21
Gamla babor och skönhet	sid 21 – 24
Myten om Baba Jaga och häxor	sid 24 - 26
Baba Jagas namn	sid 26 - 27
Svärdet och fjädern	sid 27
Ägget	sid 27 - 29
Myten	sid 29 - 30
Textens betydelse, verklighet eller fiktion	sid 30 - 33
Påsen knyts ihop	sid 33 - 34

Avslutning

Sammanfattning och resultat	sid 35 - 36
Primär- och sekundärlitteratur	sid 37 - 38
Internetkällor	sid 38
Bilagor	sid 39 - 49
Bilaga 1, International Literary Awards	sid 55
Bilaga 2, Short Bio	sid 56
Bilaga 3, Sara Danius, <i>DN</i> , "Baba Jaga la ett ägg"	sid 57 - 59
Bilaga 4, Thord Eriksson, <i>Fokus</i> , "Bästa böckerna 2009"	sid 60 - 61
Bilaga 5, Niklas Hållén, <i>Tidningen Kulturen</i> , "Om hybrida kulturer, ögonblick och identiteter"	sid 62 - 63
Bilaga 6, Wikipedia, "Hybrid"	sid 64 -66
Bilaga 7, Wikipedia, "Canonogate Myth Series"	sid 67

Inledning

I Serbien och Montenegro är det ingen som har sett Baba Jaga, av barnen i varje fall. Barnen hör historier kring henne men hon tilltalas inte vid sitt rätta namn. I Serbien och Montenegro är Baba Jagas namn Baba Roga, men man säger endast: ”hon där”, eller ”vem där” när barnen ska skrämmas. Så långt tillbaka jag kan minnas har jag hört mina föräldrars ”knackanden” i bord, väggar, stolar, glas, ja, vad som helst som var tillhands när jag inte ville äta upp maten. Likaså när jag var otrevlig, när jag var busig, inte lyssnade, eller grät, för då skulle Baba Roga komma. Jag fick berättat för mig att hon inte tyckte om små barn och att hon var en gammal häxa. Men hon var istället som en extramamma för mig. Hon räddade mig alltid ifrån jobbiga situationer. Hon var både god och ond, både ful och fin, både gammal och ung i mina ögon. Trots att jag anade, och senare visste att det var mina föräldrar som ”knackade” undrade jag hela tiden över Baba Roga. Vem var hon, hur såg hon ut? Har hon existerat överhuvudtaget? Hade mina föräldrar träffat henne när de var unga? Det var frågor jag aldrig fick något svar på.

Jag beslutade mig för att analysera *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) av Dubravka Ugrešić eftersom Baba Jaga var en del av mitt liv som barn. Jag fann det spännande att analysera romanen på kroatiska och utifrån min referensram. Recensioner jag läste och framförallt min upplevelseläsning av romanen tecknade en bild av ett samhälle där mångfald bejakas och där det inte finns några fasta mönster eller regler.

Syfte och frågeställning/problemformulering

Dubravka Ugrešićs roman *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) har en hybridliknande struktur. Syftet med min uppsats är att analysera den här strukturen. Naturliga följdfrågor blir då varför boken handlar om en häxa utan egenskaper och vilken poängen med detta är. Går det överhuvudtaget att genreplicera *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) och är det ens meningen? Jag anser att romanen är ett viktigt och relevant bidrag till dagens debatt om världen och jaget, om verklighet och fiktion och om vad som finns innanför och utanför kroppen samt i och utanför språket.

Metod

Jag inleder uppsatsen med att redogöra myten om Baba Jaga. Därefter fortsätter jag med bakgrunden till texten samt viss begreppsgenomgång inom postmodernismen. Jag presenterar ett synopsis av romanen och efter det följer en analys om Baba Jaga häxan, om myten och om postmodernismen. Romanen är viktig att analysera ur ett postmodernt perspektiv, för att ringa in dess hybridlika struktur. En reflekterande, postmodernistisk analys kan ge en möjlighet till en vidare och bredare förståelse för texten och dess bakgrund snarare än att fastställa ”sanningar”. Jag fokuserar således på ett fåtal faktorer och mönster som kännetecknar olika begrepp i den postmoderna tiden idag. Jag gör inga anspråk på att min analys kommer bestå av ”allmängiltiga sanningar” eller att det är en allomfattande tolkning. Jag utgår från

litteraturen jag har valt och min referensram. Jag har inriktat mig på författarens lek med olika genrer och på att skildra varför Baba Jaga häxan saknar egenskaper.

Avgränsning

I centrum för min studie har jag använt mig av Dubravka Ugrešićs *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) på originalspråket kroatiska. Jag har även använt mig av översättningen på svenska *Baba Jaga la ett ägg* (2009) som en parallelltext så att texten ska kunna förstås av svenska läsare. Jag har använt mig mestadels av Andreas Johns *Baba Yaga: the ambiguous mother of the Russian folktale* (2003) för att detta är den mest omfattande studien om Baba Jaga som har utgetts hittills. Sekundärlitteraturen består framförallt av olika teoretikers studier och efterforskningar kring olika postmoderna begrepp och teorier Uppsatsen koncentrerar sig på de aspekter som är relevanta ur ett postmodernt perspektiv. Ett annat perspektiv eller en annan analysmetod, hade visat på andra aspekter ur samma text. Fokus ligger på Baba Jaga häxan, postmodernismen och dess oklara gränser. Jag kommer att beröra ett antal postmoderna begrepp såsom hybriditet, metafiction, fiktion samt det ontologiska tvivlet.

Tidigare forskning

Om Dubravka Ugrešić och bakgrunden till texten

1949 föddes Dubravka Ugresic i forna Jugoslavien, i Kroatien. Hon har en bakgrund som litteraturvetare och tog sin examen vid Zagrebs universitet där hon kom att arbeta som professor i litteraturvetenskap under tjugo år. Ugrešić arbetade under alla år parallellt som författare. Redan 1971 publicerades hennes första barnbok, av tre. Hon fick ett litterärt pris ”Grigor Vitez” för årets bästa barnbok.¹ 1991 när kriget i forna Jugoslavien bröt ut skrev Ugrešić antinationalistiska texter och de insatserna fick henne stämplad som ”häxa”. Alla tog avstånd från henne. 1993 gick författaren i exil på grund av dessa anklagelser.² Ugrešić har fortsatt skriva ända sedan hon lämnade Kroatien. Idag är hon boende i Amsterdam och arbetar som frilansskribent.³ Hennes böcker har översatts till mer än 20 olika språk och på svenska har hon tidigare utgivit *Den ovillkorliga kapitulatons museum* (2000) och *Smärtans Ministerium* (2005). Hon har under åren fått många utmärkelser och även både nationella och internationella priser.⁴

¹ Bauer, Jerry, “Awards”, <http://www.dubravkaugresic.com>, 2010-11-03, 13.15

² Neuman, Ricki, ”Jag lever fyra olika liv” i *Svenska Dagbladet* den 18 november 2009

³ Bauer, Jerry, “Short Bio”, <http://www.dubravkaugresic.com>, 2010-10-22, 09.07

⁴ Bauer, Jerry, “Awards”, <http://www.dubravkaugresic.com>, 2010-11-03, 13.15

Baba Jaga je snijela jaje (2008) ingår i det internationella Canongate Myter. Utvalda samtida författare, från hela världen skriver om gamla myter och sätter in dem i en nutida kontext. Projektet startade 1999 av Jamie Byng som är ägare av ett oberoende förlag, Canongate Books, som ger ut skönlitteratur. Förlaget har valt ut ca 35 författare i lika många länder; de har skrivit texter som utgår ifrån en valfri myt.⁵ *Baba jaga je snijela jaje* (2008) är Dubravka Ugrešićs bidrag till mytserien.

Myten om Baba Jaga och häxor

Andreas Johns (2003) säger att den tidigaste interpretationen av Baba Jaga identifierar henne som den slaviska gudinnan.⁶ Den tidigaste dokumentationen av Baba Jaga är från i mitten av sjuttonhundratalet och grundar sig mestadels på rysk folktro och vidskepelse.⁷ Tredje delen i romanen är en vetenskaplig, autentisk studie skriven av den fiktiva, hypodiegetiska berättaren Dr Aba Bagaj. Studien behandlar den mytologiska och folklöre karaktären Baba Jaga. Dr Aba Bagaj observerar fenomen och samband i studien som noteras och hypoteser diskuteras. Ugrešić har använt sig bland annat av Andreas Johns (2003) studie till romanens vetenskapliga studie. Johns (2003) studie är den mest omfattande studien som har getts ut om Baba Jaga hitills. Johns går igenom Baba Jagas komplexa natur och attribut.

Så vad betyder egentligen ordet baba? Dr Aba Bagaj, den hypodiegetiska berättaren skriver att baba ursprungligen kommer från de indoeuropeiska språken. Hon skriver: ”Baba u slavenskim jezicima znaci prije svega baka (majčina ili očeva majka), a zatim i svaka stara žena.”⁸ [”I slavsiska språk betyder baba i första hand mormor eller farmor, i andra hand en äldre kvinna, vilken som helst.”⁹]. Baba kan vara en gift kvinna. Baba kan också vara en kvinna med dåliga karaktärsdrag eller en sladdertacka. Även spåkvinnor och häxor brukar alla kallas för babor. I Ryssland, bland annat, är baba idag en nedsättande term för både män och kvinnor som anses vara omanliga, blyga eller karaktärlösa.¹⁰ Vad är en vanlig häxa? I slaviska länder används ofta för synonymer för Baba Jaga. Synonymer används därför att man tror att Baba Jaga inte kan få tag i en, om man inte uttalar hennes namn. Då håller hon sig borta och det blir ett slags skydd mot Baba Jaga. Det finns många myter om vad en riktig häxa är. Hon associeras ofta med avvikande kroppsdelar såsom stor och lång näsa så hon kan lukta sig till barn. Häxan är oftast jättegammal – minst hundra år. Hon har stora fötter, hon är elak och har en puckelrygg. Häxan ser dåligt, hon har mustasch och ger alltid ett läte ifrån sig. Baba Jaga är således en häxa. Baba Jaga har stora hängbröst och hon är nästan blind. Baba

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Canongate_Myth_Series, 2010-11-03, 14.22

⁶ Andreas Johns, *Baba Yaga: the ambiguous mother of the Russian folktale*, New York, 2003, s. 16.

⁷ Johns, 2003, s. 12.

⁸ Dubravka Ugrešić, *Baba Jaga je snijela jaje*, Zagreb, 2008, s. 233.

⁹ Dubravka Ugrešić, *Baba Jaga la ett ägg*, Stockholm, 2009, s. 320.

¹⁰ Johns, 2003, s. 9.

Jaga har ett lyte som låter; ”Uf, uf, uf...”.¹¹ Hon har en lång, spetsig näsa som pekar uppåt och hon har två ben varav ett är ett skelettben. Baba Jaga flyger i en mortel och med hjälp av mortelstöten. Hon bor någonstans inne eller precis vid en skog; i en liten stuga som står på hönsben och kan snurra runt sig själv. Hon har även en kvast som hon använder för att sopa bort spår efter sig med, så ingen kan ta fast henne.¹²[¹³]. Så här skriver Dr Aba Bagaj om Baba Jaga:

Baba Jaga je jedinstven oralno-textualan patchwork sastavljen iz raznovrsnih folklornih i mitološko-ritualnih tradicija (šamanizma, totemizma, animizma, matrijarhata), pa se njezin status, funkcija i ovlasti mijenjaju od bajke do bajke, od jedne folklorne zone do druge, od pripovjedača do pripovjedačice. Baba Jaga je tekst koji je u raznim vremenima različito čitan, učitan, prepričavan, adaptiran, readaptiran, interpretiran i reinterpreteran. Baba Jagino porijeklo nije suviše jasno.¹⁴

Baba Jaga är ett enastående oraltextuellt lapptäcke av olika folkloristiska och mytologisk-rituella traditioner (schamanism, totemism, animism, matriarkat), så att hennes status, funktion och befogenheter ändras från saga till saga, från det ena folkloristiska området till det andra, från en berättare till en annan. Baba Jaga är en text som i olika tider och på olika sätt har lästs, lagts på minnet, återberättats, anpassats, tolkats och omtolkats. Baba Jagas ursprung är inte helt klart.¹⁵

Ugrešić återger vad K. V. Tijstov forskat om i sin bok *Zametki po slavanskoj demonologiji, Baba Jaga Zvjivaja starina* (Moskva, 1997) att de flesta forskare anser att Baba Jaga hör till den mytologiska familjen där: ”starih i ružnih žena s određenim moćima” [”gamla och fula kvinnor med vissa krafter”] hör hemma, en typologi säger författaren som alla världens mytologier vet om.¹⁶[¹⁷] Baba Jaga är mycket känd inom den slaviska mytologin och har skapat sig ett namn som de flesta känner till, men trots det är det problematiskt, eftersom det inte klart framgår tydligt var hon kommer ifrån eller vad hennes funktion egentligen är. Baba Jaga har med andra ord uppstått och formats genom interaktion emellan mytologiska traditioner; rituella traditioner och folkloristiska traditioner och genom historieberättare och historieskrivare.

Fabian Kastner (2009) skriver i *Svenska Dagbladet* ”Till trollpackans försvar” att:”Babajagahäxan är en figur som genom århundradena tillskrivits så många olika egenskaper att hon inte längre kan sägas ha några särskilda. Berättelserna om henne är så många och så mångskiftande att hon inte längre kan sägas ha någon historia. Enligt en vidskeplig föreställning får man inte ens uttala hennes namn, varför det blivit kutym att tilldela henne ständigt nya smeknamn – inte sällan i form av anagram.”¹⁸ I Serbien och Montenegro kallas Baba Jaga för Baba Roga. Det endast vuxna emellan hon kallas vid namn.

¹¹ Ugrešić, 2008, s. 242.

¹² Ugrešić, 2008, s. 236.

¹³ Ugrešić, 2009, s. 325.

¹⁴ Ugrešić, 2008, s. 236.

¹⁵ Ugrešić, 2009, s. 325 - 326.

¹⁶ Ugrešić, 2008, s. 237.

¹⁷ Ugrešić, 2009, s. 327.

¹⁸ Fabian Kastner, ”Till trollpackansförsvar” i *Svenska Dagbladet* den 2 november 2009

När barnen är med vill man värna om dem och kallar henne inte alls vid namn. Baba Jaga förknippas och personifieras med flertalet olika ting; exempelvis ovädersmoln, eller en skördetröska. Hon representerar ett svart moln som förtär sig på ljuset och döden och för bort människors själar. I vissa myter representerar hon en kvinnlig drake. I en studie Andreas Johns skriver om *On the Mythical Meaning of Certain Rituals and Beliefs (O mifisheskom znachenii nekotorykh obriadov i poverii)*, 1865) skildrar författaren att Baba Jaga är identisk med den germaniska figuren Holda. Det är Holda som orsakar snö och regn och får odöpta barns själar. Holda associeras med bordsdukar och spinning och precis som Baba Jaga i vissa sagor härör hon från molnen. I samma studie påstår även författaren att Baba Jaga är blind. Baba Jaga associeras även med kråkan och i vissa slaviska delar med en räv. I en annan del av studien anses hon vara helt mänsklig och utan några som helst egenskaper av ett djur. Författaren av studien visar på att Baba Jaga kan vara himleportens nyckelbärare. Baba Jaga kan också vara den mänskliga och naturens död. Hon är den som sänder iväg själar men också den som tar dem. Baba Jaga håller reda på kvinnors hemsysslor och hon är dödlighetens vakt. Hon associeras explicit med vintern i en rysk folksång. På senare tid har Baba Jaga även tolkats som att vara månhäxan.¹⁹

Baba Jaga dyker upp i flertalet olika folkloregenres. Hennes verkliga tillhörighet är i folksagan och speciellt i den specifika subgenre av folksagor som saknar en precis benämning. Sådana folksagor identifieras oftast med sagolika och fantastiska element, skriver Johns (2003). Vidare säger författaren att folksagor är en komplex skapelse. De kan till en början anses vara både enkla, naiva och okomplicerade; men att de vid närmare läsning avslöjar en rik variation av potentiella meningar. Folksagor kan ofta verka ha en didaktisk funktion men om man studerar dem djupare behandlar de viktiga samhällsfrågor.²⁰ Johns skriver: "Folktales provide an "answer" to the problems of family relationships, generational conflict, the temptation of incest, relationships between the sexes, and between individuals and the group."²¹ Det är många författare som anser att folksagor enbart är fiktion till skillnad från myt och legend; i vilken historieberättare och publik tror på. Folksagor kan eller behöver inte ha hänt. Problematikern med folksagans ursprung bland slaver och överallt i själva verket är ständigt öppen för diskussion. Konsten av sagoberättande är med all säkerhet lika gammalt som det mänskliga språket.²² Diskussionen om Baba Jagas uppkomst är lika stor. En del folksagor associerar Baba Jaga med ondska. Hos polacker i Vitryssland nämns Baba Jaga mestadels som en "riktig häxa".²³ Eftersom Baba Jaga bor i eller utanför en tät skog, associeras hon även med andra figurer i folksagor; såsom exempelvis skogsanden. I västra Ryssland dyker Baba Jaga upp i seder och i tron runt skörden; i vissa regioner som "the Noon Woman (*poludnitsa*)" som visade sig vid lunchtid vid veteåkrar och var farlig för barn. I Ukraina associeras Baba Jaga med vävning och spinning.²⁴

¹⁹ Johns, 2003, s. 17 – 20.

²⁰ Johns, 2003, s. 44.

²¹ Johns, 2003, s. 44.

²² Johns, 2003, s. 47.

²³ Johns, 2003, s. 54.

²⁴ Johns, 2003, s. 56 – 58.

Myten, fiktionen och lögnen

För att få en mer sammanhängande bild av vad en myt är har jag valt att använda mig av Bo G Janssons tolkningar. Jansson skriver om vad myt, fiktion och lögn är i *Episkt dubbelspel: om faktionsberättelser i film, litteratur och tv* (2006). Jansson (2006) diskuterar och förklarar att det är omöjligt att veta, när man försöker tolka verkligheten; var gränsen går mellan verklighet och fiktion. Han säger att det med andra ord inte går att tolka, eller att se skillnaden.²⁵ Författaren fortsätter med att tydliggöra förhållandet mellan språk och värld. Det är rationellt omöjligt att skilja på verklighet, myt och fiktion säger han. Svårigheterna tar vid så fort vi försöker oss på sådana uppgifter. Författaren menar att vi vet den ungefärliga skillnaden i vardagen men att om vi försöker skilja på dem mer precist så är det där problemen tar vid.²⁶ Lögner vet vi är falska utsagor som Jansson (2006) också framför, och att fiktion är ett speciellt lässätt. Det är ett speciellt förhållningssätt och en uppmaning som varken är sann eller falsk.²⁷

Jag ämnar använda mig av Janssons definition av fiktionen. Författaren säger att texten i sig inte är det ena eller det andra, alltså vare sig fiktion eller ickefiktion utan att en text kan läsas på båda sätt.²⁸ Om vi nu vet vad fiktion och lögn är, vad är då en myt? Är det en lögn, en falsk utsaga eller är det fiktion? Jansson (2006) definierar myten så här:

Myten är samhällets kollektiva medvetande. Likt fiktionen är den mytiska berättelsen och texten en ickeutsaga och en uppmaning. Men likt verklighetsskildringen framstår myten som mindre knuten till en bestämd upphovsman/upphovskvinna och istället mer som en anonym och kollektiv skapelse av hela samhället. Detta sammanhänger därmed att myten, likt verklighetsskildringen, kräver att bli trodd, uppfattad som verkligt giltig. [...] Fiktionen saknar mytens förpliktigande tyngd. Myten kräver att bli trodd och efterlevd. Det gör inte fiktionen. Till fiktionen knyts, som Immanuel Kant påpekade om konsten, inga som helst förpliktelser. Fiktionen är vare sig sann eller falsk. Utsagan däremot är alltid sann eller falsk. Om myten gäller att den är giltig eller ogiltig. Myten, den giltiga myten är, kan man säga närmast en pragmatisk sanning. Men myten fungerar paradoxalt. Den framstår som en myt först när den inte längre gäller. När den gäller är den inte myt utan istället sanning. När den inte längre gäller är den bara myt och därför, likt fiktionen, vare sig sann eller falsk.²⁹

Ordet myt kommer från grekiskan. Myten är en berättelse berättad från person till person och från generation till generation. Ofta handlar myten om en viktig gemensam hållning. Myten kan även handla om en persons levnadssaga och/eller personlighet; som har någon betydelse för kulturen som myten härstammar ifrån eller för människorna. Myten kan också uttrycka en slags lärdom från den gångna tiden och fungerar ofta som en förklaring till livet. Myten finns hos alla kulturer, men den används väldigt olika i olika världsdelar. Myten föreskriver ofta en berättelse om en hjälte eller en händelse. Myten handlar ibland om berättelsen om den fiktiva

²⁵ Bo G Jansson, *Episkt dubbelspel: om faktionsberättelser i film, litteratur och tv*, Uppsala, 2006, s. 14.

²⁶ Jansson, 2006, s. 14.

²⁷ Jansson, 2006, s. 18.

²⁸ Jansson, 2006, s. 19.

²⁹ Jansson, 2006, s. 24.

eller den påhittade personen. Den kan också handla om en falsk kollektiv tro. Det kan vara en berättelse som är obevisad sanningsenligt och som används för att försvara en social institution.

Myter är alltså drömmar. Myter är berättelser om ursprung. Myter är vetenskapliga. Myter är heliga berättelser och/eller myter är endast berättelser. Myter är med andra ord berättelser om människor av människor. Claude Lévi-Strauss förklarar i sin bok *Myth and meaning: cracking the code of cultur*, (1995) att myter är som alla andra saker vi konsumerar. Myter används konstant, de går sönder och så återanvänds de igen. Personen som återanvänder myten lämnar sina egna spår på myten och sitt eget förflutna. Varje spår har sin egen förhistoria att berätta som den drar med sig in i myten.³⁰ Strauss (1995) skriver vidare att vi människor ända sedan tillkomsten av vetenskapen under sjuttonhundratalet; har avfärdat mytologin som en produkt av misstänksamma och primitiva sinnen. Vi har först nu börjat uppskatta naturen och den mytiska rollen i människans historia.³¹ Ett mönster är genomgående i de olika synsätt och infallsvinklar som författarna har. Myten är ingenting nytt. Myten är något som följer med sedan långt tillbaka och vävs ihop i olika mönster och kombinationer, igen och igen och igen. Butterfield och Kleist (1992) skriver: "Sometimes we know all the words but we still don't know what's up, because what is said doesn't describe anything, but, instead, initiates something unsaid."³²

Postmodernismen

Norman K Denzin diskuterar i sin bok sin uppfattning om den postmoderna tiden, (*Images of Postmodern Society: Social and Contemporary Cinema*, 1991). Postmodernismen, hävdar författaren, är ett levnadssätt. Den definieras med olika slags känslor och det postmoderna jaget med sina motsägelsefulla sociala identiteter. Medan Eleanor Hartney i sin bok *Postmodernismen* (2001) istället säger att: "Liksom föreställningen om Gud som är överallt och ingenstans är "postmodernismen" märkvärdigt svår att definiera."³³

Modernismen står för sökandet efter nya bilder och objektiva sanningar. Modernismen står också för logisk vetenskap och universella sanningar. Inom litteraturen står modernismen för den stora berättelsen. Postmodernismen står istället för den lilla berättelsen. Ingen universell sanning och vänder sig ifrån modernismens försök att skapa ordning i kaos. Karaktäristiskt för postmodernismen är dess lekfullhet; med genrer, med det egna jaget och även med identiteten. Inom postmodernismen förkastar man all tro på "att man ska vara som man alltid har varit". Istället är man den man vill vara. Vem jag väljer att vara idag behöver inte ha någon betydelse för vem jag väljer att vara imorgon. Det finns inget naturligt tillstånd,

³⁰ Claude Lévi-Strauss, *Myth and meaning: cracking the code of culture*, New York, 1995, s. ix.

³¹ Strauss, 1995, s. xvii.

³² Butterfield & Kleist, 1992, s. 11.

³³ Eleanor Heartney, *Postmodernismen*, Malmö, 2001, s. 6.

alltså finns det heller inget onaturligt tillstånd. Medievärlden medverkar i skapandet av vår nya identitet. Andras historier och egna påhittade erfarenheter vi ser och vi läser om, är närvarande i bildandet av vårt nya jag. Postmodernismen karakteriseras just av paradoxer, spektakel och oreda; vilket visar sig i den splittrade känslan av verkligheten. Brembeck och Johnson (1996) säger:

I den postmoderna tillvaron finns det alltså en uppsjö av identiteter, av roller, att pröva och med denna ökade görbarhet ska man helst också pröva på allt, så man inte missar någonting. Det är inte nödvändigt (och förresten praktiskt ogenomförbart) att tränga på djupet. Att välja är inte bara en möjlighet, det har blivit ett tvång. Paradoxen i vår postmoderna tid är att vi måste välja [--] för t o m att inte välja är ett val. Valet är vårt öde och vi är förpliktade att vara fria.³⁴

De menar att man inte är traditionell idag som den moderna människan var. Man vandrade från barndom till att bli vuxen. Som den postmoderna människan väljer man olika saker genom hela livet och genom dessa val leker man med sin identitet. Det blir som ett spel. Alla spel har olika regler och man följer dem reglerna till det spelet man spelar. Det relevanta är att man slutar att spela precis när det passar en själv.³⁵ En annan teori är den som David Lyon diskuterar i sin bok *Postmodernitet* (1998); "Om postmodernitet betyder något så är det konsumtionssamhälle."³⁶ Författaren säger att postmodernismen är ett konsumtionssamhälle i vilket allting är rollspel. Han säger att det är en föreställning där den offentliga bilden betyder allt. Idag arbetar vi istället för att konsumera, idag handlar det inte längre om att överleva. Varorna vi handlar använder vi för att visa för andra vilka vi är och det blir som symboler som vi använder för att skapa vår identitet. Idag är den egna identiteten utbytbar. Under modernismen var ens personliga identitet något som inte förändrades under ens livstid såsom exempelvis musiksmak, religion och så vidare. Idag är emellertid allting varor och varor är utbytbara, så blir även vår identitet utbytbar.³⁷ "Är vår "historieförlust" ett permanent tillstånd eller en tillfällig minnesförlust?"³⁸ skriver Lyon (1998).

Ett av postmodernismens kännetecken är bricolage, återanvändning av gamla saker. På detta sätt skapar man något nytt. Brembeck och Johansson (1996) diskuterar begreppet hyperverklighet som är ett centralt begrepp inom postmodernismen idag. Hyperverklighet är en fiktion och en verklighet som skapas av medier och olika tecken runtomkring oss. Vidare säger författarna:

³⁴ Brembeck & Johansson, 1996 s. 289.

³⁵ Brembeck & Johansson, 1996, s. 291.

³⁶ David Lyon, *Postmodernitet*, Lund, 1998, s. 87.

³⁷ Brembeck & Johansson, 1996, s. 296.

³⁸ Lyon, 1998, s. 76.

Baudrillard hävdar att det överflöd av information och bilder som möter oss har utplånat motsättningen, mellan det reella och det imaginära. Distinktionen mellan verklighet och bild har raserats och vardagslivet har estetiserats. Baudrillard menar att den postmoderna kulturen är en simulerad värld med en verklighet som är hyperrealistisk: "Vi lever redan överallt i en 'estetisk' hallucination av verkligheten".³⁹

Hyperverklighet eller hyperreality som det också kallas kan ibland vara oklart. Ibland kan man uppleva att det hyperverkliga är verkligt och verkligheten istället är hyperverklig.

Verkligheten blir här sålunda en fiktion (en skenbild, kopia eller ett simulakrum) men samtidigt blir också omvänt denna fiktion (denna skenbild, kopia eller detta simulakrum) verkligheten själv. Eller: skenbilden döljer inte längre sanningen och verkligheten utan är istället den hyperverklighet som döljer att ingen verklighet existerar. Skenbilden blir verkligheten själv eller själva sanningen eller en kopia utan original.⁴⁰

Teoretikerna diskuterar alla hyperverklighet och de är överens om att det är en sammanblandning och ett sökande efter en identitet. Det gör till slut gör så att gränsen mellan verklighet och hyperverklighet suddas ut och gränsen mellan original och kopia suddas ut.⁴¹ Eller som Linda Hutcheon i *A Poetics of Postmodernism: history, theory, fiction* (1998) säger: "[---] the postmodern partakes of a logic of "both/and," not one of "either/or.""⁴² Samma sak gäller för hyperverklighet, det är både original och kopia inte antingen original eller kopia. Brian McHale i *Postmodernist Fiction* (1994) hävdar att: "So postmodernist fiction does hold up the mirror to reality; but that reality, now more than ever before, is plural."⁴³ McHale (1994) diskuterar i sin bok om att postmodern fiktion förvisso visar verkligheten men att den verkligheten inte längre är ensidig. Den är inte heller eller enformig och den är inte universell som modernistisk fiktion. Idag är den istället mångsidig. Postmodernismen handlar om just som McHale säger, pluralism i alla bemärkelser. Författaren Brian Nicol i *Postmodernism and the Contemporary Novel: a reader* (2002), förklarar begreppet simulakra och förhållandet mellan fakta och fiktion, mellan sanning och lögn på ett mycket intressant sätt:

To dissimulate is to pretend not to have what one has. To simulate is to feign to have what one doesn't have. One implies a presence, the other an absence. But it is more complicated than that because simulating is not pretending. [---] Whoever simulates an illness produces in himself some of the symptoms. Therefore, pretending, or dissimulating, leaves the principle of reality intact: the difference is always clear, it is simply masked, whereas simulation threatens the difference between the 'true' and the 'false,' the 'real' and the 'imaginary.' Is the simulator sick or not, given that he produces 'true' symptoms? Objectively one cannot treat him as being either ill or not ill. [---] if any symptom can be

³⁹ Brembeck & Johansson, 1996, s. 100.

⁴⁰ Jansson, 1996, s. 33.

⁴¹ Brembeck & Johansson, 1996, s. 291.

⁴² Hutcheon, Linda, *A Poetics of Postmodernism: History, theory, fiction*, New York, 1988, s. 49.

⁴³ Brian McHale, *Postmodernist fiction*, London, 1994, s. 39.

'produced,' and can no longer be taken as a fact of nature, than any illness can be considered as a simulatable and simulated, and medicine loses its meaning since it only knows how to treat 'real' illnesses according to their objective causes.⁴⁴

Vad är då verkligt och vad är fiktion? Simulerar vi och/eller disimulerar vi som Nicol (2002) hävdar och är det så enkelt. Författaren påstår att det är mer komplicerat än bara så här. Den som exempelvis simulerar en sjukdom; frambringar några av de symtom sjukdomen har. Dissimulation eller att göra sig till lämnar verkligheten orörd, skillnaden säger författaren är alltid klar den är bara maskerad. Simulation, säger Nicol (2002) är annorlunda eftersom den sätter just det sanna och det falska men även det verkliga och det fiktionära på gränsen. Personen är inte *antingen* sjuk eller inte, personen är *både* sjuk och inte sjuk. Jansson (1996) säger:

Och härmed, kan man tillägga, inträffar i postmodernismens värld den paradoxen, att tecknen (ytan, fiktionen, kopian, masken, mediet, berättelsen, språket) *blir verkligheten*. Eller tvärtom: verkligheten blir yta, fiktion, kopia, mask, medium, berättelse, språk och *ingenting annat*.⁴⁵

Hybriditetsbegreppet

”Hybriditet är ett av de mest centrala koncepten inom postkoloniala studier och har under de senaste årtiondena använts flitigt på sina håll inom akademisk humaniora och sociologi. Termen har sin historia inom biologin, där det åsyftar olika sorters blandningar av en eller flera arter, raser, sorter. [...]”⁴⁶ skriver Nicklas Hållén i ”Om hybrida kulturer, ögonblick och identiteter” i *Tidningen Kulturen* (2009). Enligt wikipedia betyder: ”hybrid i allmänhet ”blandning”.”⁴⁷ Det är ett tillstånd som inte kan definieras enkelt eller fullständigt. Robert J.C. Young i *Colonial desire: Hybridity in Theory, Culture, and Race* (1995) menar att språket i sig generellt ”går fram och tillbaka” och att det till slut är omöjligt att säga vad som var den ursprungliga meningen.⁴⁸ Min uppfattning av Youngs teori är att språket hela tiden är i rörelse och att språket har en dubbel funktion. Det förenar samtidigt som det skiljer. Homi K. Bhabha skriver i *The Location of Culture* (2004):

What is theoretically innovative, and politically crucial, is the need to think beyond narratives of originary and initial subjectivities and to focus on those moments or processes that are produced

⁴⁴ Brian Nicol, *Postmodernism and the Contemporary Novel: a reader*, Edinburgh, 2002, s. 92 – 93.

⁴⁵ Bo G. Jansson, *Postmodernism och metafiction i Norden*, Uppsala, 1996, s. 71.

⁴⁶ Hållén, Niklas, ”Om hybrida kulturer, ögonblick och identiteter” i *Tidningen Kulturen*, 2009-12-28, <http://tidningenkulturen.se/kritik-mainmenu-52/litteratur-mainmenu-35/5709-litteratur-peter-burke-cultural-hybridity>, 2010-11-05, 09.38

⁴⁷ <http://sv.wikipedia.org/wiki/Hybrid>

⁴⁸ Young, 1995, s. 20.

in the articulation of cultural differences. These 'in-between' spaces provide the terrain for elaborating strategies of selfhood – singular or communal – that initiate new signs of identity, and innovative sites of collaboration, and contestation, in the act of defining the idea of society itself.⁴⁹

Bhabha fokuserar på identitetsprocesser inom kulturen och menar att en människa kan tillhöra olika kulturer men inte känna att den tillhör kulturen eller att känna att den gör det. Bhabha åsyftar samma sak som Young. Människan är i ständig rörelse och att det till slut är omöjligt att definiera sin identitet. Bhabha talar om "in-between" platser precis som Young talar om att språket "går fram och tillbaka". Båda talar om 'in-between'. En plats där verklighet och fiktion möts, där det sammanblandas, förenas och skiljs.

Världen och jaget möts, i gränslinjen. Där tiden står still eller korsas hela tiden. Young (2005) säger: "Hybridity thus makes difference into sameness, and sameness into difference, but in a way that makes the same no longer the same, the different no longer simply different."⁵⁰ Hybriditetsbegreppet används i flertalet olika betydelser som ibland kan vara suddiga och konturlösa. Språket har mer än blott kommunikativa betydelser. Språket konstituerar vår världsbild genom att dela upp och ordna verkligheten i meningsfulla enheter. Betydelseerna vi sätter på saker och ting talar om för oss vilka värden vi anser är viktiga och hur vi lär oss att välja skillnaderna mellan över- och underlägsna kvalitéer.⁵¹ Detta är av mer vikt inom hybriditetsbegreppet, värdet av det vi hör och poängen eller slutsumman; snarare än vad det är som sägs, meningen med det som förmedlas. "New art of the present" är vad Bhabha (2004) skriver om i sin bok; "in-between" platser, hybriditet, gränslandet, en ny era. Hybriditet är idag i det närmaste ett postmodernt tillstånd som finns i och utanför kroppen men även i och utanför språket. Det är en gränstillvaro, ett tvärtomställe eller ett tvärtomspråk. Enligt McLeod (2000) menar Bhabha att det inte är en ny horisont och inte heller något man lämnar efter sig, utan att det är en "in-between" känsla, McLeod (2000) hävdar:

[---]...we find ourselves in the moment of transit where space and time cross to produce complex figures of difference and identity, past and present, inside and outside, inclusion and exclusion [---]The space of the 'beyond' is often described in terms which emphasise this transitory, in-between sense: such as 'liminal', 'interstitial' or 'hybrid'.⁵²

Hybrider är inte fullkomliga i sig själva. McLeod (2000) diskuterar att de är de i ständig rörelse. Upptagna med att leta efter osäkra och oförutsägbara vägar och alltså öppna för nya vandringar.⁵³ Även Young (2004) delar McLeods uppfattning.⁵⁴ Allting är med andra ord rörligt. Det finns inget fast, stabilt eller greppbart att ta på. Det finns bara olika synvinklar och

⁴⁹ Homi K. Bhabha, *The Location of Culture*, London, 2004, s. 2.

⁵⁰ Young, 1995, s. 26.

⁵¹ John McLeod, *Beginning postcolonialism*, Uppl. 1:2, Manchester, 2000, s. 18.

⁵² McLeod, 2000, s. 217.

⁵³ McLeod, 2000, s. 219.

⁵⁴ Robert J.C.Young, *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture, and Race*, London, 1995, s.25.

tolkningar och det grundas i en själv. På ett sätt är det detta som gör någon hel och samtidigt så är det just det som delar. Det är också något forskarna håller med om. För övrigt är hybriditetsbegreppet komplicerat och komplext. Young (1995) skriver:

There is no single, or correct, concept of hybridity: it changes as it repeats, but it also repeats as it changes. It shows that we are still locked into parts of the ideological network of a culture that we think and presume that we have surpassed.⁵⁵

Om metafiktion, intertextualitet och faktion

Metafiktion är fiktion som gör läsaren uppmärksam på att det som berättas inte är verkligt. Simon Lindgren i *Populärkultur – teorier, metoder och analyser* (2009) hävdar att: "Metafiktionen och intertextualiteten är den postmoderna romanens två mest uppenbara kännetecken."⁵⁶ Metafiktion är följaktligen fiktion som handlar om sig själv. Exempelvis är litteratur som kommenterar sin egen produktion en metafiktiv text. En film som handlar om produktionen av en film är metafiktiv. Intertextualitet innebär en medveten eller omedveten kommunikation med andra texter. Begreppet förklaras enkelt av Maria Nikolajeva i *Barnbokens byggklossar* (2004) att det kan vara citat men att det också kan vara hänvisningar till andra texter. Hon säger även att de kan vara direkta eller odirekta citat och hänvisningar.⁵⁷ Bo G Jansson skriver i *Världen i berättelsen: Narratologi och berättarkonst i medieåldern* (2002): "Postmodernt berättande är berättande om berättande. Postmodern text är text om text."⁵⁸ Nicol (2002) frågar hur man överhuvudtaget kan beskriva någonting. En metafiktionist känner till svårigheten med att beskriva något alls. Han försätter att förklara att världen inte kan representeras som den är. Inom fiktiv litteratur kan man endast representera diskursen av just den världen. Vidare säger Nicol att språket passivt reflekterar och att en sammanhängande, meningsfull och objektiv värld inte längre är gångbar. Författaren hävdar att språket är ett oberoende system som genererar sina egna betydelser.⁵⁹ Eller som Jansson (1996) säger:

Alltså: postmodernismen är filosofiskt sett närmast ett slags totalrelativism förnekande dels den historiska verklighetens gripbarhet och dels existensen av några som helst alldeles absoluta sanningar. [...] Denna typ av epik – den metafiktiva berättelsen – är så beskaffad att den på ett grovt, tydligt och *framhävt* sett tematiserar och problematiserar förhållandet mellan fiktion och verklighet. Härigenom upplyser detta slags diktning om sin egen fiktiva status och konstruerande natur. Men samtidigt ger denna typ av litteratur en antydning om att också verkligheten själv (eller den för människan gripbara verkligheten) kanske är blott en fiktion.⁶⁰

⁵⁵ Young, 1995, s. 27.

⁵⁶ Simon Lindgren, *Populärkultur – teorier, metoder och analyser*. 2. uppl. Stockholm, 2009, s. 14.

⁵⁷ Maria Nikolajeva, *Barnbokens byggklossar*. 2 Uppl. Lund, 2004, s. 240.

⁵⁸ Bo G Jansson, *Världen i berättelsen: Narratologi och berättarkonst i medieåldern*. 2 Uppl. Falun, 2002, s. 158.

⁵⁹ Nicol, 2002, s. 239.

⁶⁰ Jansson, 1996, s. 43.

Vidare skriver Bo G Jansson i *Nedslag i 1990-talets svenska prosa: om 90-talets svenska roman och novell i postmodernt perspektiv* (1998) att metafiktiv litteratur, på ett säkert och klart sätt belyser att den är fiktiv just för att problematisera förhållandet mellan verklighet och fiktion.⁶¹

Det bottenlösa, det ontologiska tvivlet

Matei Calinescu skildrar Brian McHales tes om den postmodernistiska litteraturen i *Modernitetens fem ansikten: modernism, avantgarde, dekadens, kitsch, postmodernism* (2000):

Den postmodernistiska litteraturens dominant är ontologisk. Det vill säga, postmodernistisk litteratur är avsedd att ge upphov till frågor som: Vad är en värld? Vad finns det för slags världar, hur är de inrättade och hur skiljer de sig från varandra? [...] Vad har en text för slags existens och hurdan är existensen för den värld (eller världar) den låter framträda etc.⁶²

Vad har allt som förekommer för natur och hur vi kan få lärdom om den naturen. Kan vi få lärdom om den? Ontologi är läran om varande och innefattar allt som finns överallt i vår värld. Jansson (1998) säger att det inom postmodernismen blott finns texter och språk och att: "[---] hos postmodernismen upplöses fullständigt alla absoluta skillnader mellan språk och värld samt fiktion och verklighet. Postmodernismens berättelse är ontologisk. Berättelsen är en gränsöverskridning framförallt inom ontologin."⁶³ Det postmoderna tänkandet har i hög grad fokuserat på att lösa upp det moderna tänkandets förnuftsideal. Andersson (2008) talar om Jacques Derrida och hur han har fokuserat på tro och vetande. Han säger att Derrida påstår att det finns ett motsägelsefullt förhållande och ett beroende dem emellan. Andersson (2008) menar att Derrida funnit att de är oskiljaktiga. Dekonstruktion som Jacques Derrida arbetar med gör det möjligt att se det som för sammanhangets skull har undertryckts. Dekonstruktion visar med andra ord att varje slags anspråk på sanning, alla grundsatser och referenser till naturen är utsagor. Heartney (2001) säger att man genom att läsa mellan raderna kan avslöja att texten ofta har en annan innebörd.⁶⁴ Jacques Derrida skriver i *Rösten och fenomenet: introduktion till tecknets problem i Husserls fenomenologi* (1991):

⁶¹ Bo G Jansson, *Nedslag i 1990-talets svenska prosa: om 90-talets svenska roman och novell i postmodernt perspektiv*, Falun, 1998, s. 10.

⁶² Matei Calinescu, *Modernitetens fem ansikten: modernism, avantgarde, dekadens, kitsch, postmodernism*, Ludvika, 2000, s. 275.

⁶³ Jansson, 1998, s. 39 - 64.

⁶⁴ Heartney, 2001, s. 9.

Dekonstruktionen av ontologins historia syftar alltså till ett positivt resultat: det handlar om att bakom eller genom de metafysiska texterna finna den djupare grund som filosofin varit blind inför, och som den alltmer kommit att täcka över.⁶⁵

Teoretikerna är överens i frågan om sanningar. Det finns inte bara en sanning, utan det är istället en fråga om olika tolkningar.

Berättarstrukturen

För att en historia ska kunna berättas måste det finnas någon som berättar den. Jag ska kortfattat redogöra för terminologin inom berättarstrukturen; för att korrekt kunna återge var berättaren befinner sig i berättelsen när den berättar historien. Jag har använt mig av Maria Nikolajevas beskrivning ur hennes bok *Barnbokens byggklossar* (2004) för att beskriva de olika berättarnivåerna. Jag har även använt mig av Bo G Janssons definitioner i *Episkt dubbelspel: om faktionsberättelser i film, litteratur och tv* (2006).

Nikolajeva (2004) skriver att en homodiegetisk berättare är en berättare som är lika med fiktionen, med andra ord identisk med en person i berättelsen. En heterodiegetisk berättare är istället inte lika med fiktionen och alltså inte identisk med någon person i berättelsen.⁶⁶ En extradiegetisk författare säger Jansson (2006): ”är berättelsens eller avbildningens skapare eller producent. Den extradiegetiske berättaren är berättelsens eller avbildningens presentatör.”⁶⁷ Det finns även en intradiegetisk berättare som berättar utan distans, vilket innebär att berättaren berättar allt i takt med att händelserna utspelar sig, alltså en inomfiktiv berättare. Den extradiegetiske författaren skulle med andra ord då kunna kallas för utomfiktiv och är allvetande, samt befinner sig utanför berättelsen under själva berättandet och är ingen person i berättelsen. Den extradiegetiske berättaren kan också berätta på en annan berättelsenivå och uppträda som en figur och inte bara som en röst; en hypodiegetisk berättare.

Synopsis

Ugrešić har tagit den traditionella slaviska sagan om Baba Jaga och förvandlat den till en berättelse om sig själv; åldrande kvinnor och om vardagliga samtida ämnen. Romanen är en triptyk. I romanens tredje del berättas det för oss läsare, av en hypodiegetisk berättare, om myten kring och om Baba Jaga för dem som inte har en slavisk bakgrund.

Första delen är en skönlitterär självbiografi, berättad i första person och i förfluten tid. Den berättas av en extradiegetisk berättare. Berättaren skildrar relationen mellan Ugrešić och hennes gamla senila mamma. Första delen utspelar sig i Zagreb i Kroatien och i Varna i

⁶⁵ Jacques Derrida, *Rösten och fenomenet: introduktion till tecknets problem i Husserls fenomenologi*, Stockholm, 1991, s. 45.

⁶⁶ Nikolajeva, 2004, s. 162 – 188.

⁶⁷ Jansson, 2006, s. 28.

Bulgarien. Den komplicerade relationen med mamman präglas av dåligt samvete; framförallt på grund av känslor av alienation, för modern men också av och kärlek. Författaren har tagit på sig rollen som mamma istället för rollen som barn. Hon beskriver sin mor som en stereotypisk slavisk hemmafru men med mycket kärlek. Modern har blivit gammal. Hon går och väntar på döden men hon fruktar den likväl: ”Mozak je još uvijek služi, noge je služe, hoda, uz pomoć hodalice doduše, ali hoda, ona je ljudsko biće koje još uvijek zna da je *grah najbolji na salatu*, i da je *starostvelika nesreća*.”⁶⁸ [”Hjärnan fungerar fortfarande, benen fungerar fortfarande, hon går, visserligen med hjälp av en rullator men hon går, hon är en människa som fortfarande vet att *bönor passar bäst i sallad* och att *ålderdomen är en stor olycka*.”⁶⁹]

Andra delen utspelas i Prag, i nutid, och är en fiktionsberättelse med en saga. I centrum av berättelsen står tre gamla kvinnor som bor i ett wellnesscenter. Det är platsen man hamnar på som ett sista försök i kriget mot ålderdomen och rynkorna. Författaren använder sig av snitsiga prologer. I den andra delen lyder prologen: ”*Pitaj, samo znaj, svako pitanje ne vodi dobru*”⁷⁰ [”Fråga du bara, men inte alla frågor för något gott med sig”.⁷¹] Den andra delen påminner om den lilla, lilla sagan där berättaren som är extradiegetisk-heterodiegetisk berättar. Kastner (2009) skriver att: ”berättandet får ett sagoaktigt skimmer över sig.”⁷² Varje kapitel avslutas med ett rim. På vissa ställen finns en förmaning, eller ett rim, mitt i kapitlet som hela tiden talar om berättelsens fart och dess räta linje till skillnad mot det fysiska livet. Dessa slutrim är karaktäristiska för traditionella ryska sagor. Andra delen av romanen avslutas bl.a. som en saga med ett rim:

A mi? Mi smo svoj posao obavili, gorak I saldak, brz I kratak: pečeni pilići pali su s neba, vama kosti, a nama batak! Čiča miča gotova je priča! I mi smo tamo bili I vino smo pili: s Pupom iz flaše, s Kuklom iz čaše, s Bebom iz lonca, od samog početka pa sve do konca. A ako ne vjerujete, pogledajte: još nam je I sada jezik mokar!⁷³

Och vi, då? Vi har gjort vårt jobb, snabbt och kort, bittert och sött: grillade kycklingar har fallit ner från himlen, till er ben, till oss kött! Snipp, snapp, snut, så var sagan slut! Nu har vi varit där och vin har vi druckit: med Pupa ur flaska, med Kukla i glas, med Beba ur gryta, ända från början till slutets kalas. Och tror ni inte det så titta efter: våra tungor är fortfarande blöta!⁷⁴

Berättelsen rör sig mest kring dessa tre damer. Pupa som är den äldsta är gynekolog, hon sitter i rullstol och värmer fötterna i en stor pälsstövel. Hon har tre män som dött. Oftast säger hon helst ingenting, eftersom hon anser att ingen förväntar sig att hon har något vettigt att säga.

⁶⁸ Ugrešić, 2008, s. 25.

⁶⁹ Ugrešić, 2009, s. 28.

⁷⁰ Ugrešić, 2008, s. 83.

⁷¹ Ugrešić, 2009, s. 111.

⁷² Kastner, 2009

⁷³ Ugrešić, 2008, s. 221.

⁷⁴ Ugrešić, 2009, s. 309.

Hon halvsover istället mestadels i sin rullstol. Beba är kort och tjock. Hon har ingen hals längre men istället jättebröst. Runt midjan har hon ”ett tjockt fettbälte” och underkroppen har tunnats ut så hon inte längre har någon stjärt. När hon blir nervös kan hon citera hela dikter eller så kommer hon på en sifferkombination hon aldrig kunnat tidigare.⁷⁵[⁷⁶]

Kukla är lång och mager. Hon är 180 cm lång. Hon har breda beniga axlar och oproportionerligt stora fötter i storlek 44. Dock är hon väldigt elegant och har en lätt gång så man inte märker hennes fotstorlek. Hon är en änka men kunde lika gärna vara en jungfru. I del två säger den extradiegetiska-heterodiegetiska berättaren:

Lakoćom hoda uspiješno je prekrivala hendikep. Kukla se, za razliku od mnogih svojih vršnjaka, nije bojala smrti. Slutila je da će živjeti dugo, uostalom, sve žene u njezinoj obitelji bile su stogodišnjakinje...I još nešto, osobama koji bi se našle pored nje znalo se činiti da u njezinu prisustvu osjećaju neko nejasno strujanje, nešto poput lagana lahora, što li...⁷⁷

Hon dolde framgångsrikt sitt handikapp med sin lätta gång. Till skillnad från många av sina jämnåriga var Kukla inte rädd för döden. Hon anade att hon skulle leva länge; alla kvinnor i hennes familj hade blivit hundraåringar. Och ännu en sak, de personer som råkade befinna sig i hennes närhet kunde ibland få för sig att de kände ett slags diffus luftströmning, något i stil med en vindfläkt...⁷⁸

I andra delen framförallt, men också i den första, är Balkankriget hela tiden som en skugga som slinker in lite varstans. I Ugrešićs förra böcker var Balkankriget ett huvudtema.

Den tredje delen är en vetenskaplig, autentisk studie. Den är skriven av den fiktiva berättaren Dr Aba Bagaj. Den sista delen behandlar den mytologiska och folklöre karaktären Baba Jaga. Prologen till den sista delen lyder så här: “Što više znaš, brže stariš”⁷⁹ [“Får man veta för mycket blir man snart för gammal”⁸⁰]Den tredje delen heter ”Baba Jaga za počelnike” [”Baba Jaga för nybörjare”]. Den börjar med ett brev från Dr Aba Bagaj till redaktören. Den extradiegetiska författaren (Ugrešić) har lovat att skriva en prosatext om myten kring Baba Jaga. Redaktören har vänt sig till Dr Aba Bagaj för att hon ska förklara sambandet mellan författarens diptyk och Baba Jaga. Dr Aba Bagaj börjar med att förklara: “[---] Prvo: vaša autorica je književnica, i u tom, književnom smislu svaka interpretacija je ”legalna”. U književnosti nema boljih i lošjih interpretacija, postoje samo dobre i loše knjige.”⁸¹ [”[---] er upphovsman är författarinna och därför är alla tolkningar ”legitima”. Inom litteraturen finns inga bättre och sämre tolkningar, det finns bara bra och dåliga böcker.”⁸²] Folkloristen går sedan igenom några omständigheter kring den mytiska karaktären Baba Jaga. Bland annat var hon sägs härstamma från och hennes yttre attribut. Efter så gott som varje kapitel som behandlar skilda ting som exempelvis Baba Jagas näsa, hennes namn och ålderdomen

⁷⁵ Ugrešić, 2008, s. 117.

⁷⁶ Ugrešić, 2009, s. 160 - 161.

⁷⁷ Ugrešić, 2008, s. 133.

⁷⁸ Ugrešić, 2009, s. 182-183.

⁷⁹ Ugrešić, 2008, s. 223.

⁸⁰ Ugrešić, 2009, s. 311.

⁸¹ Ugrešić, 2008, s. 227.

⁸² Ugrešić, 2009, s. 316.

kommer en ”opaska” [”anmärkning”]. Den innebär att Dr Aba Bagaj lägger sin egen tolkning till den vetenskapliga studien och det texten behandlar i diptykerna.⁸³ [84]

Bokens sista kapitel heter: ”Tut i skazke konec!”⁸⁵ [”Snipp, snapp, snut, så var sagan slut”⁸⁶]. I den berättar Dr Aba Bagaj för redaktören att han nu trodde sig veta allt om Baba Jaga men att han får tänka om. Detta säger hon är endast en bråkdel av vad som finns att ta reda på. Dr Aba Bagaj skriver till redaktören att hon vet att det var för mycket av allt för honom. För mycket folklöre; upprepningar av folkristiska ritualer och de olika koderna beroende på vilken by man befinner sig i. Hon säger: ” U fucking Small Baba stanovnici protiv uroka pljuju preko lijevoga, a u fucking Big Baba preko desnoga ramena.”⁸⁷ [”I fucking Small Baba spottar invånarna över vänster axel mot förbannelser, och i fucking Big Baba spottar de över höger.”⁸⁸] Hon fortsätter med att säga att redaktören tror att vi idag lever i en avritualiserad och avmytologiserad värld, men att man ska akta sig för att tro det. Tänk om det finns fler världar än en. I slutet avslöjar Dr Aba Bagaj att hon tillhör de kvinnliga ”proletarkama” [”proletärerna”] i Baba Jaga internationalen. Redaktören ska inte vara så förvånad eftersom kvinnorna från början sades att de skapades av Adams revben och att de fanns till bara för att föda hans barn.⁸⁹ [90]

⁸³ Ugrešić, 2008, s. 243.

⁸⁴ Ugrešić, 2009, s. 335.

⁸⁵ Ugrešić, 2008, s. 309.

⁸⁶ Ugrešić, 2009, s. 430.

⁸⁷ Ugrešić, 2008, s. 309.

⁸⁸ Ugrešić, 2009, s. 431.

⁸⁹ Ugrešić, 2008, s. 312.

⁹⁰ Ugrešić, 2009, s. 436.

Analys och diskussion

Receptionen av romanen i Sverige

”Baba Jaga la ett ägg är en hybrid med tre olika delar: en skröna, en essä och ett stycke självbiografi, om den starka relationen till mamman”, skriver Neuman (2009).⁹¹ Danius skriver så här om boken i sin artikel ”Baba Jaga la ett ägg” i *DN.se* (2009): ”Och nu ger Ugrešić ut sin mest orginella bok hitills. Genrer struntar hon blankt i. Det hela börjar oskyldigt som en roman med självbiografiska inslag.” [---]”⁹²

Romanen har gjort ett starkt och annorlunda intryck på läsarna i Sverige och kritikerna tycks vara överens om att den är bra. Thord Eriksson skriver så här i ”Bästa böckerna” i *Fokus Sveriges Nyhetsmagasin* (2009): ”Den kroatiska författaren Dubravca Ugrešićs bok »Baba Jaga la ett ägg« återkommer oftast bland kritikernas val av årets översatta romaner. En märkligt sammansatt bok, där den slaviska myten om häxan Baba Jaga finns någonstans i centrum.”⁹³ Jag tänker på de gamla tanterna som ibland beskrivs som motbjudande i romanen. Ugrešić försöker visa läsarna att det beror på vem som ser tanten och vilken synvinkel man har. Och även vilken referensram man utgår ifrån. Som Danius (2009) skriver om Beba, Kukla och Pupa, ”tre underbart osannolika kvinnor”. Osannolika för vem då, tänker jag? För Sara Danius. För mig kunde de vara vilken kvinna som helst från Montenegro. De påminner mig om alla kvinnor från Balkan och är högst sannolika i min värld och utifrån min referensram.⁹⁴

Gamla babor och skönhet

Den hypodiegetiska berättaren Dr Aba Bagaj, skriver om ordet baba och hur många skilda ting ordet kan betyda. Hon skriver att det i den slaviska världen fullkomligen svärmar av babor. En baba kan egentligen se ut hur som helst och kan vara vem som helst. Det finns inte *en* definition av ordet baba, till och med häxor brukar kallas för babor. Om den slaviska världen är full av babor; hur vet man vem som är en häxa och vem som är en mormor. Och hur vet man vem som är en gammal kvinna som är vilken kvinna som helst? Dr Aba Bagaj skriver i sitt brev till redaktören: ”Baba Jagine uloge unutar bajke promjenjive su: ona negdje pomaže glavnom junaku ili junakinji da dođu do svoga cilja, a drugdje glavnim junacima postavljaju prepreke.”⁹⁵ [”Baba Jagas relationer inom sagan är föränderliga: någonstans hjälper

⁹¹ Ricki Neuman, ”Jag är nöjd med att vara som en ö” i *Svenska Dagbladet* den 18 november 2009

⁹² Sara Danius, Dubravka Ugresic, ”Baba jaga la ett ägg”, *DN.se*, 2009-11-14, <http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/dubravka-ugresic-1.995436>, 2010-10-14, 11.29

⁹³ Thord, Eriksson, ”Bästa böckerna 2009”, 2009-12-17, <http://www.fokus.se/2009/12/basta-bockerna-2009/> 2010-10-14, 11.56,

⁹⁴ Danius, 2009

⁹⁵ Ugrešić, 2008, s. 228.

hon huvudpersonerna att nå sina mål och på andra ställen lägger hon ut hinder för dem.”^{96]} Baba Jaga är föränderlig. Ingen vet riktigt var de har henne. Dr Aba Bagaj skriver att Baba Jaga ibland har en dotter och ibland har hon fyrtioen döttrar. Ibland äter hon upp sina barn av misstag och ibland medvetet. Den fiktiva berättaren skriver: ”Neuhvatljiva i kapriciozna Baba Jaga nastupa negdje kao pomoćnica, negdje kao osvetnica; negdje kao stražarica između dva svijeta [---]”⁹⁷ [”Den oåtkomliga och nyckfulla Baba Jaga dyker ibland upp som hjälpreda, ibland som hämnerska; ibland som vakt mellan två världar, andra gånger som medlare mellan två världar. [---]”⁹⁸] Precis som om häxan finns det flertalet myter om Baba Jaga. Det mest utmärkande för en häxa är en assymetrisk kroppsdel och något slags kroppslyte. Pupa som är med i andra delen är liten och späd och sitter i rullstol. Hon har en stor pälsstövel som hon har stående på rullstolen och värmer fötterna i. Pälsstöveln går att jämföra med Baba Jagas mortel. Hon väljer oftast att inte säga någonting eftersom ingen förväntar sig att hon har något vettigt att säga ändå. Pupa är hör till kategorin ”gammal och ful kvinna”. Hon har inga utmärkande egenskaper utan kan lätt försvinna i mängden. I den andra delen är berättelsens presentatör extradiegetisk. Berättaren befinner sig utanför berättandet och inte är någon person i berättelsen. Berättaren är även heterodiegetisk då berättaren inte är identisk med någon person i berättelsen. Berättaren är alltså utomfiktiv men allvetande, med andra ord en extradiegetisk-heterodiegetisk berättare. Dr Aba Bagaj säger så här om Pupa:

Pupa se samo nasmiješila. Nije mu pružila ruku. Znala je da je toliko stara da od nje nitko više ništa ne očekuje, i da joj je sve unaprijed oprošteno, kao djetetu. Zato se opustila u svojoj ulozi, nije čak rekla ni ”drago mi je” i – ponovo zadrijemala.⁹⁹

Pupa log bara. Hon sträckte inte fram handen. Hon visste att hon var så gammal att ingen längre väntade sig något av henne och att allt förläts henne på förhand, som ett barn. Så hon förblev avslappnad i sin roll, sa inte ens ”angenämt”, och somnade om.¹⁰⁰

Beba som är kort och tjock och har ingen hals längre. Hon har jättebröst och liknas av någon vid ett tillfälle som en flodhäst.¹⁰¹[¹⁰²] Beba är fixerad vid sitt utseende men när hon talar om sig själv låter det som om hon beskriver en kärring eller en häxa. Detta trots att hon talar om sig själv och om ålderdom och hennes leverfläckar. Hon talar om uppsvullna blodådror och att hon är utsmyckad med en massa bling-bling och balkanstass. I andra delen tänker Beba att hon höll på att förvandlas till en kvinna som är fixerad vid sitt utseende.¹⁰³ [¹⁰⁴] Beba hamnar under kategorin ”en vanlig häxa” med sina stora hängbröst och accessoarer. Beba hamnar

⁹⁶ Ugrešić, 2009, s. 318.

⁹⁷ Ugrešić, 2008, s. 237.

⁹⁸ Ugrešić, 2009, s. 327.

⁹⁹ Ugrešić, 2008, s. 97.

¹⁰⁰ Ugrešić, 2009, s. 130.

¹⁰¹ Ugrešić, 2008, s. 117.

¹⁰² Ugrešić, 2009, s. 160.

¹⁰³ Ugrešić, 2008, s. 118.

¹⁰⁴ Ugrešić, 2009, s. 162.

också under kategorin ”gammal och ful kvinna med speciella krafter”; då hon kan recitera långa haranger med sifferkombinationer hon aldrig hört tidigare.

Därefter har vi Kukla som är lång och men mycket smal. Hon är benig men dock elegant, hon har en skostorlek på 44 men det undanhöll hon för omgivningen med framgång på grund av sin lediga gång. Kukla hamnar i båda kategorier, ”gammal kvinna med vissa krafter”. Hon har en märklig dragningskraft som män inte kan motstå. Kukla har en märklig vindfläkt efter sig när hon går. Hon hamnar även under den andra kategorin ”en vanlig häxa då hon har stora fötter och en näsa som är mycket känslig för dofter.

A s druge strane, što ženama, kada zagaze u godine predostaje? [---] Oni bogati bapci koje se historično podvrgavaju tretmanima – face liftingu, liposukciji, hormonskoj terapiji, terapiji govornima ako treba – samo da bi malko odgodili neumitno starenje? Nisu li toplice mjesto koje pruža iluziju odgode starenja? Da, toplice su prirodan okoliš za bapce, toplice su babački žanr, samo što se to prije zvalo toplicama, a sada se – isto sranje, drugo pakovanje – zove wellness centar...¹⁰⁵

Men vad återstår för kvinnor när de börjar bli till åren? [---] De rika tanterna som utsätter sig för behandlingar – ansiktslyftning, fettsugning, hormonterapi, bajsterapi om så krävs – bara för att skjuta fram åldrandet litegrand? Är inte kurorter platser som erbjuder en illusion av en senarelagd ålderdom? Jo, kurorter är en naturlig omgivning för tanter, kurorter är en tantgenre, förutom att det förr hette friskvårdsanläggning och nu – samma skit i ny förpackning – wellnesscenter.¹⁰⁶

Berättaren ställer frågan om vad kvinnor egentligen bör göra. Vad de ska ta sig för när de kommer upp i åren. Att det inte är många kvinnor som har magiska arvsanlag. Hon nämner dock en, Hitlerkvinnan, Leni Riefenstahl, som blev etthundraett år. Hon nämner ett par andra men inga andra som är självskrivna utöver Hitlerkvinnan. Och förutom wellnesscenterkvinnorna och kvinnorna med övermänskliga gener återstår bara den: ”[---] dosadnjikav ”baba u dobrom zdravlju – look.””¹⁰⁷ [”[---] småtråkiga ”gammal tant med god hälsa” – looken.”¹⁰⁸ Hon talar om de kortklippta tanterna med mansfrisyrer och kläder som inte särskiljer sig från sina manliga jämnåriga. De blir som ett tredje kön skriver berättaren. De lever ett osynligt liv. Sedan finns det en tantvariant kvar och det är tanterna som har katter och efter ett tag hittas döda av sina grannar i kattpiss. Ugrešić radar upp vad kvinnor idag har för val och menar att det är detta som väntar kvinnor idag. Vilken väg väljer vi? Om vi väljer botoxvägen är Mr Shake som finns med i andra delen rätt man för oss. Mr Shake är en man som arbetar med gästerna vid hotellet Pupa, Beba och Kukla befinner sig på. Mr Shake säljer produkter som får fula människor att tro att de kan förvandlas till vackra, eftertraktade varelser. Han hade kommit på människornas i samtidens primära besatthet, utseendet och blivit oerhört framgångsrik på det. Berättaren säger: ”U nestanku svih ideologija ljudskoj

¹⁰⁵ Ugrešić, 2008, s. 118 – 119.

¹⁰⁶ Ugrešić, 2009, s. 162 – 163.

¹⁰⁷ Ugrešić, 2008, s. 118.

¹⁰⁸ Ugrešić, 2009, s. 162.

imaginaciji je kao jedino utočiste preostalo tijelo.”¹⁰⁹ [”I frånvaron av ideologier hade kroppen blivit den mänskliga fantasins enda tillflykt.”¹¹⁰] Vidare säger berättaren att kroppen är det enda vi människor kan kontrollera själva. Anpassa, korrigera och göra mindre. Göra större och framförallt anpassa efter sina ideal, där berättaren nämner ideal såsom Brad Pitt och Nicole Kidman. Typiskt för postmodernismen är just lekar med identiteten. Dessa tre damer kommer från patriarkala förhållanden. Ingen utav dem har funderat på botox eller att korrigera sitt utseende innan Beba vann pengar på rouletten. Först då erfor hon vad pengar hade för makt. Och med pengar är det ännu lättare att välja den man vill vara. Mr Shake finner Kukla, en av den mest egenskapslösa damen, tilldragande.

Myten om Baba Jaga och häxor

Jag tänker att myten kring Baba Jaga liknar fantasierna eller lögnen kring häxor som kommer från patriarkala umgängen eller gemenskaper. De som sätter en stämpel på kvinnor som försöker leva något annat liv än det traditionella som förväntas av dem. Sådana umgängen kallar ofta dessa kvinnor för ”häxor” så att många till slut tar avstånd ifrån dem. De blir utstötta. Det är något jag har funderat mycket på sedan jag läste Ricki Neumans artikel i *Svenska Dagbladet* ”Häxor i exil”. För 16 år sedan var Dubravka Ugrešić och Slavenka Drakulić Zagrebs häxor. De anklagades för att vara fula, okvinnliga, prokommunistiska och antinationalistiska. Ugrešić blev alltså själv behandlad som en häxa under ett tag på nittioalet. Då handlade det om att kvinnorna blev behandlade på ett sätt som männen inte hade blivit om de hade haft likadana åsikter. Hennes antinationalistiska insatser fick henne stämplad som förrädare i Kroatien och alla tog avstånd från henne. Neuman (2009) skriver: ”1993, då hon öppet attackerades av medierna i Zagreb, som en av fem antinationalistiska ”häxor”.¹¹¹ Dubravka Ugrešić gick i exil samma år. Vidare skriver Neuman i en annan artikel också i *Svenska Dagbladet* ”Jag är nöjd med att vara som en ö” (2009): ”I Amsterdams utkant, bland butiker och krogar som håller halal, bor författaren Dubravka Ugrešić i en stor hyreskasern, ensam och i frivillig exil.”¹¹² Dr Aba Bagaj diskuterar i sin studie skälet till Baba Jagas utstötthet och skriver: ”Ona je ”disidentkinja”, ali samo u sistemu životnih vrijednosti koji smo mi stvorili, drugim riječima, mi smo je prisilili na otpadništvo.”¹¹³ [”Hon är ”dissident”, men bara i det system av livsvärden som vi har skapat; vi har med andra ord tvingat på henne utstöttheten.”¹¹⁴] I första delen skildras en sorg, sorgen av att ha tvingats i exil. Det är ingen tillfällighet att Ugrešić har valt att kalla Baba Jaga för dissident. ”Så här dags i mitt liv är jag emellanåt nöjd med att vara som en ö. Det är mycket jag slipper. Jag förstår inte vad folk pratar om, på bussen, i affären, på kaféet, och behöver inte reagera, och inte känna ansvar. Det

¹⁰⁹ Ugrešić, 2008, s. 94.

¹¹⁰ Ugrešić, 2009, s. 126.

¹¹¹ Neuman, ”Jag lever fyra olika liv”, 2009

¹¹² Ricki Neuman, ”Jag är nöjd med att vara som en ö” i *Svenska Dagbladet* den 18 november 2009

¹¹³ Ugrešić, 2008, s. 301.

¹¹⁴ Ugrešić, 2009, s. 418.

är faktiskt ganska skönt, säger hon och ler.” skriver Neuman (”Jag är nöjd med att vara som en ö”, 2009).¹¹⁵

Romanen behandlar även ett sådant här tema. Det är dock inte bara det patriarkala synsättet mot kvinnor hon tar upp. Det är även om hur kvinnorna lär sig att leva med detta. Precis som med Baba Jaga, hon är anklagad för att vara ond men är hon egentligen det? Vem är hon? Kvinnor är fortfarande på många ställen i världen idag Baba Jagor, anklagade för att vara häxor och utsatta för uppdiktade förtal av alla de slag. Ändå har många av dessa ”häxor” överlevt både krig, död, utfrysning, misshandel med flera saker. Ugrešić problematiserar genom Dr Aba Bagaj kvinnor i samtiden och allt förtryck de har blivit utsatta för och fortfarande blir utsatta för idag. Författaren själv är ju ett mycket bra exempel då hon och hennes kvinnliga kollegor blev stämplade och utstötta som häxor. I slaviska länder kan äldre människor, gubbar och tanter, kalla äldre damer för just häxor. Även om de står en nära och är vänner så är det mer som en fast fras. Män däremot kallas aldrig för ”häxor” om det inte är så att de är riktigt elaka till naturen eller är en ”skvallerkärring”. Då säger man ”häxa” om en man är det ett ”kollektivt tycke” och då är det ok. I första delen skriver Ugrešić:

Govorila je sporo i snekom novom, zagasitijom bojom u glasu. [---] I još jedna stvar je bila nova. Stala se na pojedine glasove oslanjati kao na zvučnu hodalicu. Čula bih je kako šuška po kući, otvara frižider, ili odlazi u kupaonicu i u pravilnom ritmu izgovara hm, hm, hm. Ili pak: uh-hu-hu, uh-hu-hu.¹¹⁶

Hon talade långsamt och med en ny, mörkare nyans i rösten. [---] En sak till var ny. Hon hade börjat luta sig mot vissa läten som mot en ljudrollator. Jag hörde henne hasa omkring i lägenheten, öppna kylskåpet eller gå till badrummet med ett rytmiskt hm, hm, hm eller uh-hu-hu, uh-hu-hu.¹¹⁷

Både Ugrešićs mamma och hennes mammas väninna Pupa ger ifrån sig lyten som Baba Jaga häxan också anses göra. I tredje delen talar Dr Aba Bagaj om att de flesta forskare bedömer Baba Jaga tillhöra den mytologiska familjen. Familjen där gamla kvinnor som har åldrats och kanske framstår som ”fulare” i och med rynkor och vissa speciella krafter. Baba Jaga kunde lika gärna vara, Beba, Kukla eller Pupa. Eller varför inte Ugrešićs egen mor, som vi heller aldrig får veta namnet på. Varför skriver inte den extradiegetiska författaren ut sin mors namn? Även det är ett tillvägagångssätt av Ugrešić för att visa att hennes mor är egenskapslös. Pupa mumlar när hon pratar och sover i sin rullstol med huvudet lutat mot bröstet. Alla damerna kunde vara häxor, eller också inga häxor. De har alla speciella krafter. Beba kan citera hela dikter eller sifferkombinationer när hon blir nervös som hon aldrig hört tidigare. Hon vinner på rouletten genom sina speciella krafter. Det är Beba som främst känner att ingenting på hennes kropp stämmer överens med henne. Som om kroppen straffar henne på något sätt. Som om den inte var hennes alls. Kukla som är elegant, en perfekt äldre dam, gör inte något väsen av sig. Det märks överhuvudtaget inte att hon finns. Hon påminner om

¹¹⁵ Neuman, ”Jag är nöjd med att vara som en ö”, 2009.

¹¹⁶ Ugrešić, 2008, s. 21.

¹¹⁷ Ugrešić, 2009, s. 21.

den patriarkala hustrun och kvinnan. Den kvinna som förmodligen sover med ett svärd under huvudkudden. För hon kunde vara en häxa, hennes skostorlek är 44. Så här skriver den extradiegetiske-heterodiegetiske berättaren om Kukla:

Da je to htjela, Kukla se mogla udati pedeset puta, njezine osobine na tržištu slika ko je o sebi odašiljemo drugima bile su na visokoj cijeni. Bila je savršena žena, žena – pokriće, žena-proteza, žena-maskar. Sama je prvi tompristajala na svoju ulogu, nije imala zahtjeva, ničim nije izazivala pažnju. Bila je ženstvena, ali ne i izazovna, otvorena do određene granice, ljubazna, ali ne i pre ljubazna. I što je najvažnije, i pored svoje natprosječne visine, Kukla je djelovala krhko i izazivala je u muškarcima instantne zaštitničke impulse.¹¹⁸

Om hon hade velat skulle hon ha kunnat gifta om sig femtio gånger, hennes egenskaper stod nämligen högt i kurs. Hon var en perfekt fru, en täckningsfru, en protesfru, en maskfru. Och hon accepterade sin egen roll, hon ställde inga krav, hon väckte ingen uppmärksamhet. Hon var kvinnlig men inte utmanande, öppen hjärtlig till en viss gräns, vänlig men inte överdrivet vänlig. Det viktigaste var att hon kanske trots sin ovanliga längd föreföll skör och hos män framkallade omedelbara beskyddarinstinkter.¹¹⁹

Kukla har inga direkta egenskaper. Vidare skriver berättaren att män som Kukla hade ett förhållande med kunde uppleva henne både som Gud; mamma, amazonaskvinna och beskyddare. Allt inslaget i samma förpackning. Så har vi Beba som är kort och tjock. Hon är ful och vanvårdad, eller kallas det vårdad, men i själva verket så ser hon ovårdad ut. Och Ugrešić problematiserar just det här, utseendet och konsumtionen. Hon gör det i samma anda som hon diskuterar alla förtryckta och skadade kvinnor som en dag ska driva in räkenskaperna.

Baba Jagas namn

För det första så heter den hypodiegetiske berättaren Aba Bagaj och om man kastar om bokstäverna så blir det just - Baba Jaga. Beba, Kukla och Pupa, som är huvudrollsinnehavare i bokens andra del, har alla smeknamn. Deras smeknamn används bland annat i Kroatien, Serbien och Bosnien. Smeknamnen är synonymer för docka på olika språk. En av anledningarna till att smeknamn används på damerna är rädslan av att uttala häxor vid namn. Mer korrekt sagt Baba Jaga vid namn. Dr Aba Bagaj tar upp en intressant aspekt i sin studie. Ugrešić har använt sig av den ungerska likheten till till Baba Jaga som är *Vasorru Baba*. Ordet baba på ungerska betyder docka.¹²⁰ [”Låt oss även nämna ett exempel på en fascinerande språklig ironi som er författarinna har använt sig av. Den ungerska motsvarigheten till Baba Jaga är *Vasorru Baba*, men ordet *baba* på ungerska betyder docka!”¹²¹] Vidare säger hon att triaden Beba, Kukla och Pupa likt Baba Jaga har sina rötter i gamla indoeuropeiska mytologier. I mytologier där gudinnor framstod som triader, tre olika gudinnor som ändå hör ihop.¹²²[¹²³] I den slaviska mytologin finns det många gudinnor som

¹¹⁸ Ugrešić, 2008, s. 154.

¹¹⁹ Ugrešić, 2009, s. 214.

¹²⁰ Ugrešić, 2008, s. 276.

¹²¹ Ugrešić, 2009, s. 383.

¹²² Ugrešić, 2008, s. 277.

ofta är upphov till människors skilda livsöde. I slutet av det kapitlet ("Lutke" ["Dockorna"]) säger Dr Bagaj att Ugrešićs mor påminner om en docka i en labaz¹²⁴, där hon sitter i sin lägenhet.¹²⁵ Berättaren skriver att Ugrešićs försiktiga förvaltande av både namnet och karaktären Baba Jaga skulle kunna ha sin grund i de folkloristiska tabun som associeras med häxor.¹²⁶[¹²⁷]

Svärdet och fjädern

Dr Aba Bagaj förklarar och avslöjar för redaktören i sista kapitlet att hon minsann tillhör Baba-internationalen. Hon säger att han skulle fundera på att om alla kvinnor i hela världen som någonsin blivit utsatta för någonting, en dag bestämmer sig för att driva in räkenskaperna. Dr Aba Bagaj förklarar för redaktören att Baba Jaga i många sagor sover med ett svärd under huvudet; och att han förmodligen missat att det ingenstans i bokens diptyk finns skrivet något om ett svärd. I Montenegro sover ofta kvinnor med en kniv under kudden. Varför har inte män den vanan att sova med en kniv under kudden? Dr Aba Bagaj fortsätter med att säga; trots att redaktören förmodligen har förbisett svärdet så har inte Dr Aba Bagaj gjort det. Svärdets betydelse är starkare än att hon endast sover med ett svärd under huvudet. Svärdet har i romanen förvandlats till en fjäder som författaren skriver med. I *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) finns det en svart fjäder tryckt på sista sidan som saknas i den svenska översättningen *Baba Jaga la ett ägg* (2009). Fjäders falska skorrande genom texterna, den tonlösa takten gör att vi hela tiden är medvetna om den extradiegetiska författaren, Dubravka Ugrešić. Det är på detta sätt som Ugrešić leder och mystifierar oss. Hon överraskar oss genom språket och genom texten. Alla tre delarna i romanen innehåller något som är oförklarad och outtalat. Den extradiegetiske författarens roll i romanen är att förföra och leka med läsarna. Den interaktionen har den författaren med läsarna då hon med sin fjäder skriver meddelande till läsarna genomgående i hela boken. Men fjädern är också Ugrešićs svärd. Det är med fjädern hon gör sig hörd och det är därför Dr Aba Bagaj tar upp att svärdet aldrig har nämnts i romanen.

Ägget

Som fåglar, reproducerar sig Baba Jaga i ägg och hennes ägg är magiska. Ägget kommer också från en saga som Kukla berättar om, sagan slutar lyckligt:

- A ljubav? Gdje je u svemu tome ljubav? – pitala je Beba.
- Komplikiranjo pitanje...- rekao je Arnoš.
- U jajetu! – lanula je Kukla.
- Kakvom jajetu? – živnuli su Beba i Arnoš.
- Znate kako ono ide u ruskoj bajci...Ivan se zaljubi u djevojku, ali da bi i ona njega zavoljela, Ivan mora pronaći gdje je skrivena njezina ljubav. I krene preko sedam brda i sedam dolina, i

¹²³ Ugresic, 2009, s. 384.

¹²⁴ Labaz – en ask som dockan säljs i.

¹²⁵ Ugrešić, 2008, s. 277.

¹²⁶ Ugrešić, 2008, s. 227-228.

¹²⁷ Ugrešić, 2009, s. 316-317.

stigne do mora. Tamo raste hrast, na rastu je škrinja, u škrinji zec, u zecu patka, au patki jaje. U tom jajetu skrivena je djevojčina ljubav. Djevojka mora pojesti jaje. A kada ga pojede, u njezinu srcu bukne plamen ljubavi prema Ivanu...¹²⁸

- Och kärleken? Var finns kärleken i allt det här? Undrade Beba.

- En komplicerad fråga..., sa Arnoš.

- I ägget! Utropade Kukla.

- Vad då för ägg? Sa Beba och Arnoš upplivat.

- Ja ni vet den där ryska sagan...Ivan blir förälskad i en flicka, men för att hon ska bli förälskad i honom måste han hitta platsen där hennes kärlek ligger gömd. Så han går över sju berg och sju dalar och kommer fram till havet. Där växer en ek, i eken finns ett skrin, i skrinet en kanin, i kanien en anka och i ankan ett ägg. Och i ägget ligger flickans kärlek gömd. Flickan måste äta upp ägget. När hon har gjort det blossar kärleken till Ivan upp i hennes hjärta.¹²⁹

Sagan slutar som del två i boken. Mevlo som är en karaktär i del två, arbetar som massör på hotellet där Beba, Kukla och Pupa befinner sig. Han fick en krigsskada i samband med en explosion i forna Jugoslavien. En serbisk granat small av och som följd fick han en erektion som inte släpper. Hans vänner kallar honom för krigsprofitör och själv säger han att han är krigsinvalid. Den står upp säger han som en flaggstång men kan inte användas. Mevlo är Ivan i sagan och han har träffat en flicka, som han är förälskad i. Hon är upprörd och vad han än säger eller gör slutar hon inte att gråta:

A onda je Mevlo pomislio da je djevojka gladna, sigurno cijeli dan ništa nije jela, a om je imao u torbi užinu na koju je bio zaboravio, kuhano jaje i krišku kruha. Mevlo je položio pred sjevojku kuhano jaje i krišku kruha. [---] Mevlo je uzeo jaje i stao ga ljuštiti. [---] – Here's my heart on a silver platter... - rekao je pružajući djevojci jaje. Djevojka Je odlijepila čelo od stola, I ne gledajući u Mevlu, svojim rumenim, dječjim prstima uzela jaje. [---] Djevojka ga je gledala širom otvorenih očiju...[---] Djevojka se nasmiješila.[---]¹³⁰

Men så tänkte Mevlo att flickan kanske var hungrig, hon hade säkert inte ätit på hela dagen, och i väskan hade han sin lunch som han hade glömt: ett kokt ägg och en brödskiva. Mevlo lade det kokta ägget och brödskivan framför flickan. [---] Mevlo tog ägget och började skala det. [---] – Here's my heart on a silver platter, sa han och sträckte fram ägget mot henne. Flickan lösgjorde pannan från händerna och tog ägget med sina rosa flickfingrar utan att ens titta på Mevlo. [---] Flickan såg på honom med stora ögon. [---] Flickan log. [---]¹³¹

Mevlo fick sin flicka eftersom kärleken ligger i ägget. Ägget är även med i första delen i en rysk saga, *Tsarflickan*. Även där heter pojken Ivan och han måste gå igenom svåra prövningar i sagans värld och så att han kan få ägget. Så att han kan få kärleken och sin tsarflicka.¹³²[¹³³ I andra delen fortsätter sagan, ”som en förlängd kopia”. Genom en episod fortsätter den från Puškins dikt *Ruslan och Ludmila* där paret har blivit äldre. Ruslan ger sig ut för att leta efter Ludmila som har blivit bortrövad. Han träffar en gamling som berättar om sitt livs kärlek som

¹²⁸ Ugrešić, 2008, s. 125.

¹²⁹ Ugrešić, 2009, s. 173.

¹³⁰ Ugrešić, 2008, s. 157 – 159.

¹³¹ Ugrešić, 2009, s. 219 – 221.

¹³² Ugrešić, 2008, s. 63 – 64.

¹³³ Ugrešić, 2009, s. 82 - 83.

inte ville ha honom. Han berättar vidare om sitt sökande och att han hittade henne igen när hon var gammal. Då han hittat henne talar hon om att hon har ändrat sig och att hon vill ha honom men att hon är en häxa. Den gamle mannen äcklas av henne och bestämmer sig för att leva resten av sitt liv som eremit. Motivet är använt i romanen även en tredje gång då Mevludin erbjuder Rosie ett ägg, eller sitt hjärta på ett fat.¹³⁴ [¹³⁵] Kukla säger:

- Cijeli naš život je potraga za ljubavlju, koju ste vi, Kukla, uzevši za primjer rusku bajku definirali kao – jaje. Naša potraga osujećena je mnogim zamkama koje nas čekaju na putu. Jedna od najopasnijih zamki je vrijeme. Dovoljno je da kasnimo na sekundu i već smo propustili našu sreću.¹³⁶

- Hela vårt liv är ett sökande efter kärlek, som ni Kukla, med hjälp av en rysk saga definierade som ett ägg. Vårt sökande hindras av alla fällor som väntar utmed vägen. En av de farligaste fällorna är tiden. Det räcker att komma en sekund för sent och redan har vi missat vår lycka.¹³⁷

Ugrešić talar hela tiden om att vi har ett val, och att vi måste välja, annars kan vi gå miste om det vi kunde ha gjort eller det vi kan åstadkomma. Ugrešićs roman heter *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) [*Baba Jaga la ett ägg*, 2009]. Ägget är med genomgående i romanen. Författaren menar att alla kan komma från Baba Jagas ägg och att vi alla kan vara hennes barn. Baba Jaga har i vissa myter hur många barn som helst. Som folksagorna avslöjar en rik variation av tänkbara meningar vid närmare läsning; gör även Baba Jaga det. Hon är en komplex varelse, liksom hennes ägg.

Myten

Forskarna diskuterar Baba Jagas ursprung, vad häxan i själva verket kommer ifrån och vilka karaktärsdrag hon har. Vilka associationer man kan spåra, talar de också om. Ugrešić talar inte bara om Baba Jaga som en myt eller som en folkloristisk tradition. Författaren talar om Baba Jaga som en levande varelse. Alla karaktärer i boken har en ovanlig kroppsdel eller ett lyte och alla ”är” vi Baba Jagor menar hon. Andra delen i romanen är en fiktiv text. Det är en uppmaning och ingen utsaga. Texten är alltså varken sann eller falsk. Liksom myten har det berättats och återberättats om Baba Jaga häxan, från person till person, från generation till generation. Baba Jaga har hjälpt många föräldrar att uppfostra sina barn. Myten kan vara och handla om allt möjligt i princip. En myt är en berättelse av människor för människor. Vi har idag börjat uppskatta mytologin och naturen i vår historia. Det finns ingen kärna utan att allting är ihopvävt i en massa olika mönster och kombinationer. Det är fullständigt omöjligt att få tag i kärnan eftersom den i praktiken inte existerar. Den tredje delen i romanen börjar med ett brev från Dr Aba Bagaj till redaktören, i brevet skriver hon så här:

¹³⁴ Ugrešić, 2008, s. 125 – 128.

¹³⁵ Ugrešić, 2009, s. 174 – 177.

¹³⁶ Ugrešić, 2008, s. 128.

¹³⁷ Ugrešić, 2009, s. 177 – 178.

Ovdje vas podsjećam na notornu činjenicu da je slavenska mitologija samo uvjetno "slavenska". Mitovi, legende i usmena predanja imaju prirodu virusa. Slične "priče" postoje posvuda – u salvenskim šumama, u afričkim pustinjama, na obroncima Himalaya, u eskimskim igulima – i provlače se sved o našeg vremena i masovne kulture; do televizijskih sapunica, naučnofantastičnih serija, internetskih foruma i videoigara; do Lare Croft, Buffy the Vampire Slayer i Harry Pottera.¹³⁸

Här vill jag bara påminna om det faktum att den slaviska mytologin bara är forment "slavisk". Myter, legender och muntliga traditioner betar sig som virus. Det finns likartade "berättelser" överallt – i slaviska skogar, i afrikanska öknar, på Himalayas sluttningar, i eskimåernas igloor – och de har följt med ända in i vår tid, till masskulturen: såpoperscience fiction-serier, internetforum och teve-spel, Lara Croft, Buffy the Vampire Slayer och Harry Potter.¹³⁹

Ugrešić säger genom Dr Aba Bagaj att bara för att detta är den värld vi känner till och lever i behöver det inte vara så att det är den enda som existerar. Romanen kan läsas som en dialog med verkligheten, myter, folklore eller sagor. Läsarna tas genom tid och rum, från litteratur till verklighet och tillbaka till fiktion igen. Lyon (1998) säger så här: "För det första utgör begreppet postmodernitet en värdefull "problematik", som gör oss uppmärksamma på några centrala frågor kring de förändringar som äger rum i dagens samhällen."¹⁴⁰ Ugrešić skriver just om samtidens besatthet av kroppen. Hon skriver om vår besatthet av ålderdom och våra försök att lura döden. Hon skriver om konsumtion, om det egenskapslösa och hur det inte finns något fast. Vad Ugrešić försöker visa är att det inte finns några identiteskärnor. I tredje delen skriver den hypodiegetiska berättaren Aba Bagaj i en studie om Baba Jaga att historien om Baba Jaga är likt myterna, det finns ingen kärna, det finns endast ett stort antal varianter.¹⁴¹ [¹⁴²]

Textens betydelse, verklighet eller fiktion

I *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) har vi den lilla berättelsen i mitten, den andra delen. Romanen leker med olika identiteter genom de olika karaktärerna. De tre texterna eller delarna skiljs helt åt. De skiljs inte bara utseendemässigt och berättarmässigt åt men framförallt genremässigt. Varje del är endast en skugga av den genre den ska "föreställa att vara". Första delen skildrar en självbiografi, där författaren berättar saker som har inträffat i den ordning de har inträffat. Efter en del efterforskningar på nätet visar de sig stämma bra överens med verkligheten. Andra delen är en fiktionsberättelse som bland annat innehåller en kärlekssaga som berättas i tredje person. Tredje delen är en vetenskaplig studie som diskuterar de två första delarna. En fiktiv berättare berättar i tredje delen och i slutet går berättaren in i studien själv. Inte en enda av dessa tre genrer är "ren". Alla tre genrer är kontaminerade med fantasi och fiktion. Det går inte genreplacera *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) och det är inte meningen heller. Ugrešić tar tillvara på mångfalden av olika perspektiv och beroendet de tre delarna har av varandra. Det är meningen att vi ska lägga vår egen tolkning i vår läsning av

¹³⁸ Ugrešić, 2008, s. 226 – 227.

¹³⁹ Ugrešić, 2009, s. 315 – 316.

¹⁴⁰ Lyon, 1998, s. 108.

¹⁴¹ Ugrešić, 2008, s. 227.

¹⁴² Ugrešić, 2009, s. 317.

boken. Vi kan själva välja hur vi tolkar texten precis som vi kan välja vem vi vill vara. Det finns inga regler att följa idag och idag väljer vi hela tiden vad vi vill och inte vill. Idag har man ett val, om man väljer att inte välja något har man också gjort ett val. Sådan är *Baba Jaga je snijela jaje* (2008), en fragmenterad bild av verkligheten, eller av fiktionen, eller av både och.

I första delen menar sannolikt författaren med sin inledning att läsaren själv måste finna textens betydelse och att den är oklar och inte serverad på ett fat. Författaren menar att läsaren själv måste finna betydelsen genom sitt eget läsande. Hon inleder bokens första del så här: ”Pođi tamo – neznam kamo, donesi to – neznam što”¹⁴³ [”Gå dit – jag vet inte vart, hämta det – jag vet inte vad”¹⁴⁴]

Andra delen inleds också med en förmaning av den extradiegetiska författaren. Jag tolkar det som att hon menar att processen mellan fråga och svar resulterar i en rad olika saker. Detta gör att fantasin kommer igång och att litteraturens sanning och lögn då blir diskutabel. Andra delens inledning låter så här: ”Pitaj, samo znaj, svako pitanje ne vodi dobru”¹⁴⁵ [”Fråga du bara, men inte alla frågor för något gott med sig”¹⁴⁶]

Tredje delen är rak på sak: ”Što više znaš, brže stariš”¹⁴⁷ [”Får man veta för mycket blir man snart för gammal”¹⁴⁸] Jag tyder det som om Ugrešić säger till läsarna att genom att förstå vad texten går ut på och knyta ihop trådarna, så närmar sig slutet. Både Young (1995) och Babha (2004) talar om en ”in-between” plats där verklighet och fiktion möts, sammanblandas, förenas och skiljs. Det är här språket hjälper oss. Språket gör att vi kan förstå vad som sades att vi kan knyta ihop påsen men vi knyter ihop den som vi själva vill. Det är denna poäng som Ugrešić vill få fram. Romanen diskuterar i bokens tredje del de första två delarna men tydliggör i Dr Aba Bagajs brev till redaktören; att romanen bör tolkas av var och en på sitt eget sätt:

Putem ću nastojati da skrenem vašu pažnju na značenjske veze između Baba jage i proznođ dipitha vaše autorice. Moja objašnjenja neće imati interpretacijsku ili vrednosnu namjenu, a pojavljivo će se unutar pojedinih pojmovničkih jedinica pod naslovom *Opaska*. Shvatite, dakle, te moje *opaske* kao personalne intervencije koje vas ni na što ne obvezuju. Ni drugo vas, naravno, baš ni na što ne obvezuje. [---] Ja ću se potruditi da taj prolazak bude što lakši (jer moj je posao da lutam po šumi i zavirujem pod svaki grm, a vaš da kroz nju prođete).¹⁴⁹

På vägen ska jag bedöma mig om att rikta er uppmärksamhet på betydelsefulla samband mellan Baba Jaga och er författarinns prosadiptyk. Mina förklaringar har inte något tolkande och värderande syfte, och de går att finna under rubriken ”anmärkning”. Ni ska alltså se dessa mina anmärkningar som personliga ingripanden och som inte förpliktigar er till någonting. Inte heller övriga delar av texten innebär några som helst förpliktiganden, naturligtvis. [---] Jag ska

¹⁴³ Ugrešić, 2008, s. 13.

¹⁴⁴ Ugrešić, 2009, s. 11.

¹⁴⁵ Ugrešić, 2008, s. 83.

¹⁴⁶ Ugrešić, 2009, s. 111.

¹⁴⁷ Ugrešić, 2008, s. 223.

¹⁴⁸ Ugrešić, 2009, s. 311.

¹⁴⁹ Ugrešić, 2008, s. 228 – 229.

anstränga mig för att göra er färd så lätt som möjlig (för mitt jobb är att traska omkring i skogar och kika under varenda buske, och ert är att gå igenom den).¹⁵⁰

Ugrešić riktar sig genom den hypodiegetiska berättaren till läsarna och tydliggör hur hon vill att man ska uppfatta romanen. Det det finns inget autentiskt och att allting är rörligt. Allting handlar om olika och enskilda tolkningar och synvinklar. Författaren diskuterar ständigt det ontologiska tvivlet. Saker och ting är utan sitt vara eller utan en del av det skriver författaren mellan raderna. Människan försöker fastställa tillvaron så att de exempelvis kan genreplacera människor. Postmodernistisk litteratur ska få oss att fundera och reflektera över vad vi lever i för värld och vilka världar det finns i själva verket. Går det att ta reda på, och i så fall hur skiljer de sig från varandra? Kan vi få vetskap om vad allt har för ursprung? Jansson (1998) skriver att postmodernismen handlar om just ontologisk gränsöverskridning. Alla skillnader mellan språk och värld och fiktion och verklighet upplöses.¹⁵¹ Och det gör de i *Baba Jaga je snijela jaje* (2008).

Boken kommenterar hela tiden sin egen produktivitet. Ugrešić menar som Nicols (2002) också hävdar, att världen inte kan representeras som den är att man kan endast representera diskursen av den världen.¹⁵² Lindgren (2009) skriver att: ”metafiktionen och intertextualiteten är den postmoderna romanens två mest uppenbara kännetecken [---]”.¹⁵³ I *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) är det intertexter genomgående genom hela texten med indirekta hänvisningar. Ibland är det även direkta hänvisningar till tidigare texter. I första delen skriver den extradiegetiske berättaren så här om Ugrešićs mor:

U bolnici mi je povjerila da je noću skočila do kuće.
-To nije moguće. Kako?!
-Iskrala sam se i uzela taksi...
-Pa što si radila kod kuće?
-Brzo sam sve pospremila i vratila se natrag.
-Ja sam bila kod kuće, i da si bila, ja bih to znala. Ti si sve to samo sanjala.
-Nisam...-rekla je nesigurno.¹⁵⁴

På sjukhuset anförtrorde hon mig att hon hade åkt hem på natten.
-Det är omöjligt! Hur då?
-Jag smög ut och tog en taxi.
-Men vad gjorde du hemma?
-Jag gjorde en snabbstädning och åkte sedan tillbaka.
-Jag var ju hemma, så om du var där skulle jag ha märkt det. Du har bara drömt.
-Nej då..., sa hon osäkert.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Ugrešić, 2009, s. 318 – 319.

¹⁵¹ Jansson, 1998, s. 64.

¹⁵² Nicol, 2002, s. 239.

¹⁵³ Lindgren, 2009, s. 14.

¹⁵⁴ Ugrešić, 2008, s. 30.

¹⁵⁵ Ugrešić, 2009, s. 35.

Var hon där i lägenheten eller var hon inte där? Ville hon vara där och tror att hon har varit det. Eller har hon varit där ”på riktigt”? Ugrešić problematiserar oavbrutet förhållandet mellan fiktion och verklighet. Jansson (1996) skriver att en text som problematiserar detta förhållande mellan fiktion och verkligheten också antyder att verkligheten, som för oss är gripbar, kanske är en fiktion.¹⁵⁶ Men författarens mor tror kanske att hon har varit där på riktigt. Hon kanske simulerar. Ugrešićs mor kan både ha varit där och inte varit där. Det är en hyperverklighet Ugrešićs mor diskuterar. Ugrešić vill att vi ifrågasätter världen och inte godtar allt vi ser och hör som om det vore verkligt. Hon menar att hennes text är både fiktion och verklighet. Och inte antingen fiktion eller verklighet. Både Young (1995) och Babha (2004) talar om en ”in-between” plats där verklighet och fiktion möts, sammanblandas, förenas och skiljs. Ugrešić vill få oss att förstå att det är ett ”gränsland” som vi lever i. Det är omöjligt att säga vad som är verkligt och inte och det är omöjligt att definiera vår identitet. Ugrešić lämnar sina spår och sitt på myten om Baba Jaga och visar oss samtidigt Baba Jaga som inte har någon identitetskärna. Postmodernismens Baba Jaga som kan vara vem hon vill när hon vill. Hon kan också välja vad hon vill. Baba Jaga byter identiteter som vi konsumerar varor.

Dekonstruktionen visar att all anspråk på sanning, alla grundsatser och referenser till naturen är utsagor. Dekonstruktionen gör det möjligt för oss att läsa mellan raderna och avslöjar att det finns en annan mening ”bakom texten”. Så är det med *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) det finns en annan mening bakom texten. Något som är karakteristiskt för postmodernismen är just tvivlet över det egna ursprunget. Ugrešić visar att det inte går att fastställa varat, med andra ord ursprunget och rötterna; och heller väsen och källan. Författaren visar att det inte finns några absoluta sanningar. Hon visar att det inte heller finns universella lagar och begrepp och att det inte finns en grund för säker kunskap. Detta gör Ugrešić genom att visa att Baba Jaga häxan inte har någon identitetskärna och att Baba Jaga häxan med andra ord inte har några fasta egenskaper. I *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) måste man plocka isär texten för att förstå meningen bakom texten. Det går inte bygga ihop den till dess ursprung igen då man redan har fått en annan insikt och texten har fått en annan betydelse.

Påsen knyts ihop

Romanen är postmodern i många avseenden, den diskuterar med sig själv. Det är en metatext eftersom den handlar om sig själv. Författaren skriver om myter, folklore och sagor. De tre delarna för läsarna genom tid och rum. Från verklighet till fiktion till fakta. Författaren diskuterar olika saker som hennes relation med modern och olika känslor kring det. De tre lustiga tanternas relationer med olika människor. Människors längtan efter att uppnå ”den perfekta kroppen”. Sjukdomar och kriget på Balkan. Vår rädsla för att bli gamla och dö och så vidare. Det jag anser är intressant är att författaren har lyckats göra en mycket aktuell roman om vår besatthet av kroppen. Om vår irrationella rädsla för att bli gamla och om våra sociala relationer. Hur vi ”försvinner” in i något oavsett vad det än må vara och uppslukas av det. Hur vi glömmer världen runt omkring och det som egentligen är viktigt. Även om hon tar upp viktiga och högaktuella frågor om både botox och vitalitet så gör hon det med humor och

¹⁵⁶ Jansson, 1996, s. 43.

ironi. Det är även på detta sätt hon knyter ihop de tre delarna. Stämningen är genomgående likadan i alla de tre olika delarna. Men även om boken har en humoristisk nyans genomgående så problematiserar hon kvinnor i samtiden på detta sätt, genom konsumtion. Framförallt gör författaren det genom skönhetsideal, som är ett av den postmoderna människans särdrag. Och det är genom den som vi skapar vår identitet och detta i sin tur skapar de olika sociala koder som vi människor förhåller oss till.

Och som i *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) finns det bara språkyta. Det finns inget autentiskt, inget språk och allt är bara fantasier, eller är det så? Det existerar med andra ord endast olika saker som inte heller bara är olika. Inga saker är heller lika, det är bara genom språket, som vi manipulerar. Det finns inga upprepningar eller två saker på samma ställe. Romanen tar avstånd ifrån alla universella sanningar och varande. Med andra ord är Baba Jaga ingen man kan smita undan. Om vi lever blir vi alla till slut en version av henne, detta är Ugrešićs poäng. Alla karaktärerna i triptyken är heterogena och avvikande, eller precis likadana som alla andra. Något alla karaktärer däremot har gemensamt är makt. Makt att skapa och förintä och makt att leva eller dö. Precis som vi har. Alla kvinnor är Baba Jagor menar författaren. Alla kan vi vara hennes barn. Vi stereotypiseras och vi förvandlas till haggor. Det fantiseras om oss och vi förväntas bara ta allting.

Baba Jaga danas tavori stisnuta u svojoj kolibi kao fetus u majčinoj utrobi, ili kao leš u lijesu. Prevedeno na nešto moderniji jezik Baba Jaga je "disidentkinja", izopćenica, "stara cura", stara rugoba, gubitnica. Nikada se nije udavala, i čini se, nema prijatelj. ¹⁵⁷

Idag lever Baba Jaga ett nödortfött liv inträngd i sin stuga, som ett foster i en livmoder, eller ett lik i en kista. Översatt till ett modernare språk är Baba Jaga "dissident", fredlös, ensamvarg, nucka, gammal hagg, loser. Hon har aldrig gift sig och verkar inte ha några vänner. ¹⁵⁸

¹⁵⁷Ugrešić, 2008, s. 300.

¹⁵⁸ Ugrešić, 2009, s. 417.

Avslutning

Sammanfattning och resultat

Mitt syfte med uppsatsen var att analysera strukturen i *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) då den är hybridliknande. Eftersom romanen handlar om en häxa utan egenskaper och myten som saknar kärna analyserade jag vilken poängen med detta var. Som metod använde jag mig av en postmodernistisk analys och har sett till textens helhet. Jag har undersökt och gjort en analys där jag har fokuserat på ett fåtal faktorer och mönster; som karakteriserar några begrepp inom postmodernismen utifrån den litteratur jag har valt. Jag har således fokuserat på myten om Baba Jaga och postmodernismen. I min analys och diskussion har jag diskuterat myten om Baba Jaga och häxor. Jag har fokuserat på några utvalda delar ur *Baba Jaga je snijela jajes* (2008) text. I avsnittet om tidigare forskning belyser jag problematiken romanen behandlar med att fastställa fasta egenskaper om Baba Jagas ursprung, karaktär, och attribut, samt yttre och inre egenskaper.

I analysen börjar jag med att visa ett fåtal citat från några tidningsartiklar som visar att romanen har mottagits positivt av läsare i Sverige. Därefter diskuterar jag de tre damerna Beba, Kukla och Pupa under rubriken "Gamla babor och skönhet". Jag visar på att alla tre damer har häxliknande drag över sig. En baba som finns i Baba Jagas namn kan se ut hur som helst och kan även vara vem som helst. En baba saknar identitetskärna då hon kan vara vem som helst. I analysen tar jag även upp myten om Baba Jaga och om häxor. Romanen tar upp en annan aspekt av häxor och menar att myten kring Baba Jaga liknar den runt lögnen kring häxor; häxor som kommer från patriarkala gemenskaper. Kvinnor anklagas för olika saker och blir utsatta för dåliga saker dagligen. Ugrešić problematiserar samtidens kvinnor genom Baba Jaga. I analysen går jag även igenom karaktärernas namn och visar att damernas namn är alla synonyma som på något sätt refererar till Baba Jagas namn. Samma sak är det även med den fiktiva berättarens namn i romanens tredje del. I *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) är det en svart fjäder tryckt i romanen. Den svarta fjädern är Ugrešićs svärd som hon fåktas med. Hon använder sig av språket för att göra sig hörd. Baba Jaga reproducerar sig i ägg och ägget är med genomgående i hela romanen. Författaren menar att vi alla ursprungligen kan vara Baba Jagor. Baba Jaga är lik myten som inte har någon kärna.

Jag diskuterar även förhållandet mellan verklighet och fiktion i texten. Ugrešić visar oss att vi måste hitta betydelsen själva och att den inte är serverad. Hon visar att det inte finns något fast och att allting är rörligt. Det gör hon bland annat med att ha olika genrer med i romanen och visar att tillvaron inte går att fastställa. Romanen är en gränstillvaro och ett gränsland. Den ska läsas som verklighet och fiktion inte antingen eller. Jag tar även upp dekonstruktionen och visar att man med den kan se att det finns en annan mening bakom texten. Precis som det gör i *Baba Jaga je snijela jaje* (2008). I uppsatsen visar jag att Ugrešić inte tror på existensen av fasta egenskaper och att det är av den orsaken som den är hybridlik. Baba Jaga är likt myterna; det finns ingen kärna; det finns bara ett stort antal varianter.

Romanen skildrar att ingen kan komma undan. Vi är alla en del av Baba Jaga eller hon är en del av oss. Romanen leker med identiter genom de olika karaktärerna och visar det med att alla kan vara Baba Jagor. Det finns ingen specifik person i romanen som ska föreställa Baba Jaga eller så ska alla föreställa henne. Även romanens berättarstruktur är fragmenterande. Den innehåller tre olika delar som var och en har sin grund i olika genrer. De tre delarna är berättarmässigt helt olika. Den första delen skildrar en självbiografi men är kontaminerad med myten om Baba Jaga. Den andra delen är en fiktionsberättelse som också innehåller en saga som påbörjas i första delen. Tredje delen är en vetenskaplig studie med en fiktiv berättare. Ugrešić låter förstå att man idag har ett val och om man väljer att inte välja något; såsom författaren själv har valt att inte skriva om Baba Jaga som en karaktär med fasta egenskaper; så har man ändå gjort ett val. *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) är en fragmenterad bild av verkligheten. Myten eller Baba Jaga är lik hybriden det finns ingen kärna. Det förändras under tiden det repeteras. Hybriditet är en sådan plats eftersom att det existerar både inom och utom oss. Det existerar även i språket och det är språket som gör att vi kan förstå och knyta ihop påsen men Ugrešić vill att vi knyter ihop den själva. *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) är en roman som måste plockas isär för att man ska kunna förstå meningen bakom texten. När man sedan bygger ihop den igen då finns det endast spår kvar av hur den var innan. Romanen är alltså egenskapslös och hybridlik därför att den inte tror på permanenta och fasta identiteskärnor. Den klargör detta genom häxan som saknar egenskaper och myten som saknar kärna. *Baba Jaga je snijela jaje* (2008) har ingen botten, romanen har ingen kärna. Den förnekar att närvaron är given, med andra ord existensen av närvaron överhuvudtaget. Världen finns endast indirekt genom texten.

Primär- och sekundärlitteratur

Bhabha, Homi K., *The Location of Culture*, London, 2004

Brembeck, Helene & Johansson, Barbro, *Postmodern barndom*, Göteborg, 1996

Butterfield, Bruce A. & Kleist, Jürgen, *Mythology: from ancient to post-modern*, New York, 1992

Calinescu, Matei, *Modernitetens fem ansikten: modernism, avantgarde, dekadens, kitsch, postmodernism*, Ludvika, 2000

Derrida, Jacques, *Rösten och fenomenet: introduktion till tecknets problem i Husserls fenomenologi*, Stockholm, 1991

Heartney, Eleanor, *Postmodernismen*, Malmö, 2001

Hutcheon, Linda, *a Poetics of Postmodernism: History, Theory, Fiction*, New York, 1988

Jansson, Bo G, *Episkt dubbelspel: om faktionsberättelser i film, litteratur och tv*, Uppsala, 2006

Jansson, Bo G, *Nedslag i 1990-talets svenska prosa: om 90-talets svenska roman och novell i postmodernt perspektiv*, Falun, 1998

Jansson, Bo G, *Postmodernism och metafiktion i Norden*, Uppsala, 1996

Jansson, Bo G, *Världen i berättelsen: Narratologi och berättarkonst i medieåldern*. 2 Uppl. Falun, 2002

Johns, Andreas, *Baba Yaga: the ambiguous mother of the Russian folktale*, New York, 2003

Kastner, Fabian, "Till trollpackans försvar" i *Svenska Dagbladet* den 2 november 2009

Lévi-Strauss, Claude, *Myth and meaning: cracking the code of culture*, New York, 1995

Lindgren, Simon, *Populärkultur - teorier, metoder och analyser*, Uppl. 1:2, Malmö, 2005

Lyon, David, *Postmodernitet*, Lund, 1998

McHale, Brian, *Postmodernist fiction*, London, 1994

McLeod John, *Beginning postcolonialism*, Uppl. 1:2, Manchester, 2000

Neuman, Ricki, "Jag lever fyra olika liv" i *Svenska Dagbladet* den 18 november 2009

Neuman, Ricki, "Jag är nöjd med att vara som en ö" i *Svenska Dagbladet* den 18 november 2009

Nicol, Brian, *Postmodernism and the Contemporary Novel: a reader*, Edinburgh, 2002

Nikolajeva, Maria, *Barnbokens byggklossar*, Lund, 2004

Ugrešić, Dubravka, *Baba Jaga je snijela jaje*, Zagreb, 2008

Ugrešić, Dubravka, *Baba Jaga la ett ägg*, Stockholm, 2009

Young, Robert J.C., *Colonial desire: Hybridity in Theory, Culture, and Race*, London, 1995

Internetkällor

Bauer, Jerry, "Awards", <http://www.dubravkaugresic.com>, 2010-11-03, 13.15

Bauer, Jerry, "Short Bio", <http://www.dubravkaugresic.com>, 2010-10-22, 09.07

Danius, Sara, Dubravka Ugresic, "Baba jaga la ett ägg" *DN.se*, 2009-11-14,
<http://www.dn.se/dnbok/bokrecensioner/dubravka-ugresic-1.995436>, 2010-10-14, 11.29

Eriksson, Thord, "Bästa böckerna 2009", 2009-12-17, <http://www.fokus.se/2009/12/basta-bockerna-2009/> 2010-10-14, 11.56

Hällén, Niklas, "Om hybrida kulturer, ögonblick och identiteter" i *Tidningen Kulturen*, 2009-12-28, <http://tidningenkulturen.se/kritik-mainmenu-52/litteratur-mainmenu-35/5709-litteratur-peter-burke-cultural-hybridity>, 2010-11-05, 09.38

<http://sv.wikipedia.org/wiki/Hybrid>, 2010-11-09, 14.13

http://en.wikipedia.org/wiki/Canongate_Myth_Series, 2010-11-03, 14.22

Bilagor

Bilaga 1

International Literary Awards:

- 2009: Nominated for Man Booker International Prize.
- 2008: Shortlisted for Prix Femina-Roman Etranger. France.
- 2007: Shortlisted for Angelus Central European Literary Award. Poland.
- 2006: Shortlisted for Independent Foreign Fiction Prize. UK.
- 2006: PEN Writers in Translation Award. UK
- 2004: Premio Feronia – Citta di Fiano. Italy.
- 2000: Heinrich Mann Preis, Akademie Der Kunste Berlin. Germany.
- 1999: Osterreichischen Staatspreis fur Europaische Literatur 1998 (Austrian State Prize for European Literature). Vienna, Austria.
- 1999: Felix Meritis Foundation Amsterdam Prize. Netherlands.
- 1998: SWF-Bestenliste Literaturpreis (Sud-West-Funk Bestlist Literary Award). Germany.
- 1997: Versetsprijs 1997, Stichting Kunstenaarsverzet 1942 – 1945 (Artists in Resistance Prize). Netherlands.
- 1996: Prix Europeen de l' Essai Charles Veillon (European Essay Award Charles Veillon). Switzerland.

Former Yugoslav Awards:

- 1989: Nagrada Grada Zagreba (Zagreb Award).
- 1989: NIN-ova nagrada za roman 1988 (NIN Award for the the best novel of the year written in Serbo-Croatian language).
- 1988: Nagrada "Mesa Selimovic" (for the best Serbo-Croatian novel of the year).
- 1988: Nagrada "Ksaver sandor Gjalski" (for the best Croatian novel of the year).
- 1971: Nagrada "Grigor Vitez" (for the best children's book of the year).

Special:

- 2002: Priznanje PEN-centra Bosne i Hercegovine. Sarajevo.

Bilaga 2

Dubravka Ugresic was born in 1949 in (what used to be) Yugoslavia, in its republic Croatia. She earned her degrees in Comparative Literature and Russian Language and Literature at the University of Zagreb, and worked for twenty years at the Institute for Theory of Literature at Zagreb University, successfully pursuing parallel careers as a writer and a literary scholar.

She started writing professionally with screenplays for children's television programs, as an undergraduate. In 1971 she published her first book for children *Mali plamen*, which was awarded a prestigious Croatian literary prize for children's literature. Ugresic published two more books (*Filip i Srecica*, 1976; *Kucni duhovi*, 1988), and then gave up writing for children.

As a literary scholar Dubravka Ugresic was particularly interested in Russian avant-garde culture. She was a co-editor of the international scholarly project *Pojmovnik ruske avangarde*, (*A Glossary of the Russian Avangarde*) for many years. She rediscovered forgotten Russian writers such as Konstantin Vaginov and Leonid Dobychin, and published a book on Russian contemporary fiction (*Nova ruska proza*, 1980). She translated fiction into Croatian from Russian (*Boris Pilnyak, Gola godina; Daniil Kharms, Nule i nistice*), and edited anthologies of both Russian contemporary (*Pljuska u ruci*, 1989) and avant-garde writing.

Dubravka Ugresic was best known in the former Yugoslavia for her fiction, novels and short stories: *Poza za prozu*, 1978; *Stefica Cvek u raljama zivota*, 1981; *Zivot je bajka*, 1983; *Forsiranje romana reke*, 1988. Her novel *Forsiranje romana reke* was given the coveted NIN-award for the best novel of the year: Ugresic was the first woman to receive this honor. Croatian film director Rajko Grlic made a film *U raljama zivota* (1984) based on Ugresic's short novel *Stefica Cvek u raljama zivota*. Ugresic co-authored the screenplay, as she did with screenplays for two other movies and a TV drama.

In 1991, when the war broke out in the former Yugoslavia, Ugresic took a firm anti-nationalistic stand and consequently an anti-war stand. She started to write critically about nationalism (both Croatian and Serbian), the stupidity and criminality of war, and soon became a target of the nationalistically charged media, officials, politicians, fellow writers and anonymous citizens. She was proclaimed a "traitor", a "public enemy" and a "witch", ostracized and exposed to harsh and persistent media harassment. She left Croatia in 1993.

Dubravka Ugresic has continued writing since she began living abroad. She has published both novels (*Muzej bezuvjetne predaje, Ministarstvo boli*) and books of essays (*Americki fikcionar, Kultura lazi, Zabranjeno citanje, Nikog nema doma*). Ugresic's essays have appeared in American ("Context", "The Hedgehog Review") and European newspapers and magazines (such as "Vrij Nederland", "NRC Handelsblad", "Die Zeit", "Neue Zurcher Zeitung", "Die Welt Woche", and many others). She teaches occasionally at American and European universities. Her books have been translated into more than twenty languages. Dubravka Ugresic has received several major European literary awards. She is based in Amsterdam today, working as a freelance writer.

Bilaga 3

Bokrecensioner

Dubravka Ugresic: "Baba Jaga la ett ägg"

Publicerat 2009-11-14 14:53

Foto: Melker Dahlstrand "Hon är alla häxors häxa, hennes namn är Baba Jaga. Men hon är också alla kvinnors kvinna och alla mödrars mor. Därför är hon alla döttrars skräck", skriver Sara Danius om "Baba Jaga la ett ägg".

Missa inte kroatiskan Dubravka Ugresic. Hon har skrivit en djärv och lekfull samtida myt med feministiska förtecken. Sara Danius läser den geniala "Baba Jaga la ett ägg".

Skriv ut Textstorlek

- 0 kommentarer
- 2 rekommendationer

Dela med andra:

-
-
-
-
-

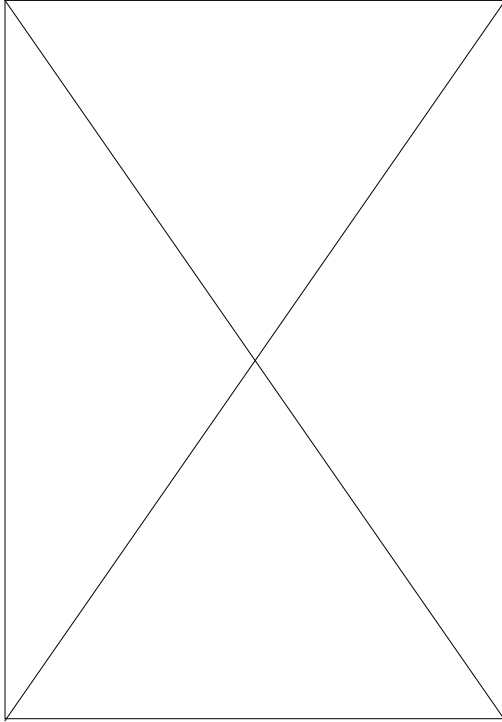
LITTERATURRECENSION

- **Författare:** Dubravka Ugresic
- **Titel:** "Baba Jaga la ett ägg"
- **Utländsk titel:** (Baba Jaga je snijela jaje).

- **Översättare:** Djordje Zarkovic
- **Förlag:** Albert Bonniers förlag

BOKRECENSIONER

ANNONS:

Din tid är kanske inte kommen. Men den kommer, var så säker. Baba Jaga är överallt och ingenstans. Var du än går har Baba Jaga lagt ägg.

Hon bor i en kvalmig lägenhet i Nya Zagreb, hasar sig fram med hjälp av rullator, rengör sina gästers skor i hemlighet, ber om en termometer när hon menar mobil och har alltid ansett att bönor passar bäst i sallad.

Eller också ser man henne på spa-anläggningar i en gammal öststat, där hon vällustigt flyter omkring i en tempererad inomhuspool, omgiven av svällande buntar av dollarsedlar, inställsamma unga män i vita rockar och ett oavlatligt flöde av kyld champagne. Hennes bröst är så omfattande att de måste hängas över pinnar. När hon skall få massage gröper man ur två stora hål i en skumgummimadrass så att hon kan ligga på mage.

Eller också bor hon i ett hus i skogen, i en stuga på hönsfötter, med grund av pannkakor och tak av piroger. Hennes näsa är lång och spetsig. Hon är skogens härskarinna. Det händer att hon äter småbarn till middag.

Hon är alla häxors häxa, hennes namn är Baba Jaga.

Men hon är också alla kvinnors kvinna och alla mödrars mor. Därför är hon alla döttrars skräck, ty när dottern betraktar henne ser hon framtiden: inte bara den långa, spetsiga näsan, säkert trettiosju centimeter lång, utan också förgängelse och död. Babas död är ingen lättnad, tvärtom. Baba Jaga må vara borta, men världen fortsätter som den alltid gjort, det vill säga under hennes överinseende.

Om denna mytologiska gestalt har Dubravka Ugresic skrivit en berättelse, en lysande egensinnig sak på 435 sidor, "Baba Jaga la ett ägg". Bara titeln är genial.

Ugresic växte upp i Jugoslavien och var i många år verksam som litteraturforskare vid universitetet i Zagreb. År 1993 gick hon i exil och är

numera bosatt i Amsterdam. Kriget förvandlade henne från jugoslav till kroat. I dag är hon ett internationellt namn, känd som skönlitterär författare och essäist, och har översatts till en rad språk.

På svenska finns ”Den ovillkorliga kapitulationens museum” (1996), ett prövande och ändå träffsäkert porträtt av de mentala tillstånd som kallas Berlin, staden utan centrum, staden med alltför mycket minne, staden där allting alltid tycks hända någon annanstans.

Därefter kom ”Smärtans ministerium” (2004), en roman om en slavist i forskningsringen som får påhugg som litteraturlärare i Amsterdam. Den skildrar hur det är att leva i exil när rötterna finns i ett hemland som inte längre existerar. Berättaren, exjuggen, undervisar andra vinddrivna exjuggar – om den slaviska litteraturhistoria de en gång delade.

Mellan raderna handlar det om konsten att försona sig med fantomsmärtorna efter den stora förlusten – av språk, av fädernesland, av förflutet, av hem, släkt och familj, av den gåva som heter gemenskap. Det är en lika skarpsinnig som dråplig skildring av existentiell amputation.

Och nu ger Ugresic ut sin mest originella bok hittills. Genrer struntar hon blankt i. Det hela börjar oskyldigt som en roman med självbiografiska inslag, om berättarens egen baba jaga – den halvsenila modern i Zagreb – för att sedan fortsätta med en bisarr story med mytiska inslag om Kukla, Beba och Pupa, tre underbart osannolika kvinnor som lägger under sig ett tjeckiskt lyxspa, även om bara två kommer levande därifrån. Och utan att vi vet ordet av mynnar boken ut i en fiktiv litteraturteoretisk kommentar till den berättelse vi just läst. Kort sagt: en babajalogi, läran om Baba Jaga.

Låter det tråkigt? Ugresic saknar talanger åt tråkighetshållet. Att läsa henne är att befinna sig i sällskap av en blixtrande intelligens. Lärdomen får man på köpet, likaså livserfarenheten.

Hennes prosa kliver djärvt mellan essä och berättelse, är oavbrutet lekfull och överraskande, ibland vankelmodig, oftast kultiverad, alltid smart.

Konstfullt kan det verka, men Ugresic vill det direkta. Att det i första hand är en människa och inte en teoretiker som håller i pennan märker man genast. Och läser man med bara helt lite eftertanke kommer man att upptäcka en meditation över åldrandet, särskilt den obarmhärtighet som förföljer den kvinnliga varianten.

Ugresic är inte den första att skriva en babajalogi. Folklorister och sagoforskare har gjort det förut, den mest kände är Vladimir Propp, han som fick till stånd en mindre litteraturvetenskaplig revolution när han frilade sagoberättandets strukturer i ”Morfologija skazki” (Sagans morfologi) 1928.

Fast Ugresic gör något annat. Hon drar bort, lägger till, stugar om, återvinner, uppfinnar på nytt, vänder ut och in. Resultatet är en samtida myt med feministiska förtecken, en odysse som sträcker sig från betongfastigheterna i Nya Zagreb till den slaviska mytens skogar, från postsocialistiska wellnesscenter till stugor på dansande hönsfötter, från gnissslande rullatorer till förtrollade kvastar.

Varför är den falnade kvinnan så oangenäm, rent av äcklig? Ingenting är så fult i vår kultur som kvinnlig ålder. Betrakta en gammal dam och du hör döden sucka i lederna. Desto större skäl att vara tacksam mot Dubravka Ugresic, författaren som lyckats med konststycket att resa ett monument över Baba Jaga, alla häxors häxa, alla mödrars mor, alla kvinnors kvinna.

Sara Danius
litteratur@dn.se

Bilaga 4

På första plats bland svenska fackböcker: Björn af Kleen med »Jorden de ärvde«.

Bästa böckerna 2009

Julkappstips. En reportagebok om adeln tar Björn af Kleen till förstaplatsen när kritikerna väljer sina favoriter.

Publicerad 17 december 2009 Text: [Thord Eriksson](#) Foto: Scanpix

Varje år ger svenska bokförlag ut runt 7 000 nya titlar, en oöverblickbar flod att drunkna i. För att hitta fram till 2009 års bästa böcker tog Fokus Sveriges litteraturkritiker till hjälp. Vi bad dem lista de bästa romanerna och fackböckerna.

Några namn står ut som givna höjdpunkter: Sem-Sandberg, af Kleen, Ugresic och Saviano.

Vinnaren av Augustpriset Steve Sem-Sandberg förekommer oftast på listorna över 2009 års bästa svenska romaner. Hans »De fattiga i Łódź« är den mäktiga berättelsen om Chaim Rumkowski, ledare i det judiska gettot i den polska staden Łódź.

Bland de svenska fackböckerna har konkurrensen om topplaceringarna varit hård. Efter sammanräkningen träder Björn af Kleens bok om svensk adel, »Jorden de ärvde«, fram som den sammanlagda favoriten.

Den kroatiska författaren Dubravca Ugresics bok »Baba Jaga la ett ägg« återkommer oftast bland kritikernas val av årets översatta romaner. En märkligt sammansatt bok, där den slaviska myten om häxan Baba Jaga finns någonstans i centrum. Den andra titeln som upprepas mest i kategorin är ständigt hyperproduktiva Joyce Carol Oates roman »Älskade syster« (i våras kom även hennes »Dagbok 1973–1982«).

Desto tätare är det bland de översatta fackböckerna. Två av toppnamnen är på sätt och vis besläktade: journalisten Lydia Cacho, som skrivit »Jag låter mig inte skrämmas«, tvingas leva med ständigt skydd efter att ha avslöjat ett nätverk av pedofiler i sitt hemland Mexiko. Och italienske Roberto Saviano, aktuell i år med »Skönhet och helvete«, förföljs av den napolitanska maffian efter att ha rapporterat om hur de infiltrerar Italiens maktskikt och hotar och mördar alla som inte lyder.

Två andra namn som sticker ut: Ryszard Kapuscinskis »Reporterns självporträtt« (som för övrigt borde få priset som årets vackraste bok, i konkurrens med Hitomi Kaneharas »Ormar och piercing«) och Misha Glennys »McMafia. Brottslighet utan gränser«.

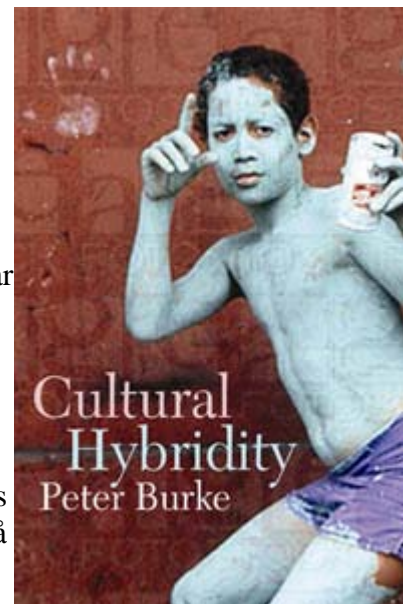
Litteratur: Peter Burke, Cultural Hybridity
Kritik

Om hybrida kulturer, ögonblick och identiteter

Cultural Hybridity

Peter Burke
Polity Press 2009

Hybriditet är ett av de mest centrala koncepten inom postkoloniala studier och har under de senaste årtiondena använts flitigt på sina håll inom akademisk humaniora och sociologi. Termen har sin historia inom biologin, där det åsyftar olika sorters blandningar av en eller flera arter, raser, sorter. Teoretiker och kritiker som Homi Bhabha och Nestor Garcia Canclini har lånat in denna term till kulturstudier för att underlätta förståelsen av samtida kulturella processer och identiteter. I dessa studier åsyftar hybriditet vad som lite förenklat kan kallas en samtida närvaro av vad som normalt ses som skiljda kulturella yttringar inom en och samma helhet - må det vara en person, ett konstverk eller en stad.

Exempel på hybriditet är "etnifierade" stadsdelar så som Chinatown, som vilar på uttryck och symboler karaktäristiska för det kinesiska, samtidigt som stadsdelen också innehåller element av den postmoderna amerikanska storstaden. Identitet är ett annat fält där hybriditet tar sig uttryck, ofta genom en blandning av symboler för det traditionella och det moderna eller det regionala och det globala.

Tänk till exempel på den pakistanska invandraren i London som regelbundet besöker moskén för att be och studera Koranen och som arbetar på ett transnationellt storföretag, gör business över satellitlänk och besöker rockkonserter. I den efterkoloniala och globala världen som ju präglas av migration, resande, möten och såkallad transkulturell kontakt, är hybriditet i det närmaste normalfallet och dess motsats, såkallad kulturell "renhet," undantaget.

Peter Burke, professor emeritus i kulturhistoria vid universitetet i Cambridge, tar i Cultural Hybridity ett helhetsgrepp på konceptet hybriditet. I denna runt hundra sidor långa essä beskrivs en mängd samtida och historiska exempel på hybrida kulturer, ögonblick och identiteter hämtade från en bred kulturhistoria som spänner från Andalusien före utdrivningen av muslimer och judar, via Eurokolonialismen i Afrika och Latinamerika till dagens postmoderna Japan. Det är just i denna rikedom av exempel som textens stora behållning ligger. Genom inblickar i en världshistoria karaktäriserad av möten, korsbefruktning och blandning diskuteras olika grupper och samhällets respons till kulturell hybridisering, vad

globaliseringen innebär för blandandet och utvidgandet av kulturella sfärer och vilka sorts situationer som i världens kulturhistoria lett till hybridisering av kulturer och identiteter.

Essäns bredd gör att mer utrymme ägnas åt begrepp som inordnas under termen hybriditet än vad som faktiskt ägnas åt denna huvud-term. Diskussion om fenomen som kulturell översättning, motstånd mot språkliga och kulturella inlån, globalisering och anti-globalisering, adaption och assimilation utgör intressant och trevlig läsning, men ersätter inte en mer teoretisk analys av begreppet hybriditet. Därför bör Burkes lilla bok inte läsas av den som först och främst vill använda begreppet i mer komplexa analyser, utan av den som önskar sig en inblick den historia av kulturella möten och utbyten som Burke gör synlig på ett mycket skickligt och fascinerande sätt.

I en alltmer främlingsfientlig samtid där "rumsrena" politiker larmar om invandringens tärande effekt på den nationella kulturen är det en glädje att få läsa Burks många exempel på fascinerande kulturella utbyten och blandningar - om hur stadsbilden i L'viv kom att bli en hybrid av västeuropeisk och östeuropeisk arkitektur, eller om det Japanska intresset för franskt impressionistiskt måleri, som delvis tillkommit genom Europeiskt intresse för Japansk konst.

Hybrid

Från Wikipedia

Hoppa till: [navigering](#), [sök](#)

Hybrid betyder i allmänhet "blandning". Ordet kan syfta på

- [Hybrid \(biologi\)](#)
- [Hybrid \(mynt\)](#)
- [Hybridbil](#)
- Hybridmotor i [hybridfordon](#)

Canongate Myth Series

From Wikipedia, the free encyclopedia

Jump to: [navigation](#), [search](#)

Canongate Myth Series is a series of short novels in which ancient [myths](#) from myriad cultures are reimagined and rewritten by contemporary authors. The project was conceived in 1999 by [Jamie Byng](#), owner of the independent foundation Scottish publisher [Canongate Books](#), and the first three titles in the series were published on 21 October 2005.^[1] Though the initial novellas received mixed-to-positive reviews,^{[2][3][4]} the project was heralded by many in the press as "bold" and "ambitious",^{[4][5][6]} with *Metro* calling it "one of the most ambitious acts of mass storytelling in recent years".^[7]

The series is intended to have an international focus, with contributing authors that have included Russian writer [Victor Pelevin](#) and Israeli author [David Grossman](#). Also, the first title in the series, [Karen Armstrong's](#) *A Short History of Myth*, was published the same day in 33 countries and 28 languages, in what *The Washington Post* called "the biggest simultaneous publication ever."^[6] As of 2008, nine books have been published in the series, with Byng hoping to eventually publish 100.^[7]

HÖGSKOLAN
DALARNA

Högskolan Dalarna

791 88 Falun

Tel 023-77 80 00

Rapport 200x:nr

ISBN

ISSN